

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ**

ՏԱՐԵԿԱՆ ԶԵԿՈՒՅՑ (ՍԵՂՄԱԳԻՐ)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ՝
ՈՐՊԵՍ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ
2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

ԵՐԵՎԱՆ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	4
ԳԼՈՒԽ 1. ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ԱՌԱՋԸՆԹԱՑԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	6
ԳԼՈՒԽ 2. ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԿՐՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԻ ԻՐԱՑՄԱՆԸ	11
ԳԼՈՒԽ 3. ՀՈԳԵԲՈՒԺԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	14
ԳԼՈՒԽ 4. ՀՀ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐ.....	28
4.1. Ազատությունից զրկված անձանց առողջության պահպանման իրավունքի ապահովում....	28
4.2. Գերբնակեցում, խցերում անհավասար տեղաբաշխում.....	37
4.3. Հղի կամ իրենց մոտ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող կալանավորված անձանց և դատապարտյալների համար նախատեսված խցերի կամ կացարանների բացակայություն	37
4.4. Ազատությունից զրկված չձխող անձանց ծխողների հետ միևնույն խցում (կացարանում) պահելու հետ կապված խնդիրներ.....	38
4.5. Ազատությունից զրկված օտարերկրացի անձանց իրավունքների ապահովման խնդիրներ.....	38
4.6. Կարանտինային բաժանմունքների (խցերի) և պատժախցերի պահման պայմաններ.....	39
4.7. Պատշաճ սննդի ապահովում.....	40
4.8. Լոգանքի և լվացքի կազմակերպում.....	40
4.9. Հանգստի, ներառյալ՝ բացօթյա զբոսանքի կամ մարմնամարզությամբ զբաղվելու իրավունքի ապահովում	40
4.10. Կապն արտաքին աշխարհի հետ.....	41
4.11. Ազատությունից զրկված անձանց կրթության իրավունքի ապահովում.....	41
4.12. Աշխատանք և զբաղվածություն.....	42
4.13. Ազատությունից զրկված անձանց հետ տարվող սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքների կազմակերպումը	42

4.14. Քրեակատարողական հիմնարկներում քրեական ենթամշակույթի դեմ պայքարի հիմնական ուղղությունները	43
4.15. Տույժերը և խրախուսանքի միջոցները Քրեակատարողական հիմնարկներում	44
4.16. Քրեակատարողական ծառայողների կողմից ֆիզիկական ուժ, հատուկ միջոցներ կամ զենք գործադրելուն առնչվող խնդիրներ	44
4.17. Քրեակատարողական հիմնարկներում մահվան, ներառյալ՝ ինքնասպանության դեպքերի և ինքնավնասումների կանխարգելում	45
4.18. Տրանսպորտային հաղորդակցում	45
4.19. Քրեակատարողական համակարգի աշխատակիցների աշխատանքային պայմաններ....	46
ԳԼՈՒԽ 5. ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ՊԱՀԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ԽՑԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ	47
ԳԼՈՒԽ 6. ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԱՅԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ. ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒՄԸ, ՈՒՂԵԿՑՈՒՄԸ ԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	48
ԳԼՈՒԽ 7. ՀՀ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆՆԵՐ ԵՎ ՁԵՐԲԱԿԱԼՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՊԱՀԵԼՈՒ ՎԱՅՐԵՐ	49
ԳԼՈՒԽ 8. ԽՈՇՏԱՆԳՄԱՆ, ԱՆՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՄ ՆՎԱՍՏԱՑՆՈՂ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԻ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԴԵՊՔԵՐԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԵՎ ԲԱՅԱՀԱՅՏՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍՏՈՐԱԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐՈՒՄ ՏԵՂԱԴՐՎԱԾ ՏԵՍԱՁԱՅՆԱԳՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐ	53
ԳԼՈՒԽ 9. ԽՈՇՏԱՆԳՄԱՆ, ԱՆՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՄ ՆՎԱՍՏԱՑՆՈՂ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԻ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱՐԳԵԼՔԸ ԵՎ ԴՐԱ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ.....	54
ԳԼՈՒԽ 10. ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ	56

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Խոշտանգումների կանխարգելման ազգային մեխանիզմի կարգավիճակը վերապահված է Հայաստանի մարդու իրավունքների պաշտպանին:

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի կարգավիճակով Մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեությունն ուղղված է երկրում յուրաքանչյուր անձի պաշտպանությանը խոշտանգումից, արժանապատվությունը նվաստացնող կամ անմարդկային վերաբերմունքից ու պատժից, որոնք հավաքական հասկացությամբ կոչվում են վատ վերաբերմունք:

Խոշտանգման դեպքերի արդյունավետ քննության, ինչպես նաև խոշտանգման կանխարգելման տեսանկյունից սկզբունքային է բավարար գործիքակազմ ունեցող պետական իրավասու բոլոր մարմինների համակարգված և փոխապայմանավորված աշխատանքը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմ իր կարևոր մասնակցությունն ունի մարդու իրավունքների միջազգային չափանիշների ձևավորմանը:

Կամընտիր արձանագրության վավերացումից հետո՝ «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» 2003 թվականի հոկտեմբերի 21-ի ՀՀ օրենքը լրացվեց 6.1-րդ հոդվածով, որով ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանը 2008 թվականից ճանաչվեց կանխարգելման անկախ ազգային մեխանիզմ՝ առանց այս կապակցությամբ Մարդու իրավունքների պաշտպանի կարգավիճակի, այդ կարգավիճակի ապահովման երաշխիքների, ազատությունից զրկման վայրերի շրջանակի, քաղաքացիական հասարակության հետ համագործակցության հստակ կանխորոշման:

Պայմանավորված 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի սահմանադրական փոփոխություններով՝ 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ին ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունեց «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքը (այսուհետ՝ Սահմանադրական օրենք), որի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասը Մարդու իրավունքների պաշտպանին վերապահեց Կամընտիր արձանագրությամբ սահմանված կանխարգելման ազգային մեխանիզմի կարգավիճակը:

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի գործառույթների իրականացումն ապահովում են Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի կանխարգելման վարչությունը, ինչպես նաև կանխարգելման ազգային մեխանիզմի անկախ փորձագետները:

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի գործունեության անբաժան մաս է համագործակցությունը քաղաքացիական հասարակության հետ: Դա նախևառաջ դրսևորվում է Մարդու իրավունքների պաշտպանին առընթեր Խոշտանգումների

կանխարգելման խորհրդատվական խորհրդի աշխատանքով, որի կազմում ընդգրկված են հասարակական կազմակերպությունների՝ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի կանխարգելման ոլորտում մասնագիտացած ներկայացուցիչներ և նույն ոլորտի անկախ մասնագետներ:

**ԳԼՈՒԽ 1. ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ԱՌԱՋԸՆԹԱՑԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

«Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքն ուժի մեջ մտնելուց ի վեր միջազգայնորեն ընդունված սկզբունքների հիման վրա որդեգրվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի և օմբուդսմանի գործառույթների փոխլրացման արդյունավետ մեխանիզմ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի տարբեր ստորաբաժանումներ իրականացնում են անհատական բողոքների և սեփական նախաձեռնությամբ հարցերի քննարկում, ինչը թույլ է տալիս վեր հանել ազատությունից զրկման վայրերում կոնկրետ իրավիճակներին առնչվող խնդիրներ, իսկ կանխարգելման ազգային մեխանիզմի մանդատի շրջանակներում իրականացվող մշտադիտարկումը հնարավորություն է տալիս ուսումնասիրության ենթարկել ամբողջ համակարգը՝ անկախ բողոքների առկայությունից:

Անհատական բողոքներով վեր հանվող համակարգային բնույթի հարցերը ներկայացվում են Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի ստորաբաժանման ուշադրությանը, և հակառակը՝ մշտադիտարկման ընթացքում ի հայտ եկած անհատական դեպքերը փոխանցվում են դրանք քննարկող ստորաբաժանումներին՝ ապահովելով տեղեկությունների փոխանակման ճկուն համակարգ:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի կանխարգելման վարչության աշխատանքներում ներգրավված են իրավաբաններ, ինչպես նաև բժիշկ, ինչպես նաև կանխարգելման ազգային մեխանիզմի փորձագետի կարգավիճակ ունեցող մասնագետներ՝ սոցիոլոգ, հոգեբան, բժիշկներ, այդ թվում՝ հոգեբույժ:

Հարկ է նշել, որ 2021 թվականի ընթացքում կանխարգելման ազգային մեխանիզմի գործառույթներն իրականացնող ստորաբաժանումը մշտական կապ է պահպանել գործընկեր պետական մարմինների հետ: Աշխատանքները նախևառաջ դրսևորվել են սերտ աշխատանքային համագործությամբ:

Օրինակ՝ տեղի են ունեցել տարբեր հարցերով արդյունավետ քննարկումներ ՀՀ ոստիկանության, ՀՀ առողջապահության նախարարության, ՀՀ արդարադատության նախարարության, ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական ծառայության և «Քրեակատարողական բժշկության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության, ՀՀ դատախազության, ինչպես նաև դատավորների հետ:

Նոր կորոնավիրուսային վարակի պայմաններում Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի աշխատանքներն իրականացվել են՝ հաշվի առնելով գործունեության չվնասելու սկզբունքը՝ ինչպես ազատությունից զրկված անձանց շրջանակում վարակի

ներթափանցումը բացառելու, այնպես էլ Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչների առողջությունը չվտանգելու նպատակով: Դրա հետ մեկտեղ, մշտադիտարկման աշխատանքները պահանջել են հատուկ զգուշավորություն, որի նպատակով այցերը շարունակել են իրականացվել Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի համար ձեռքբերված անհատական պաշտպանիչ միջոցներով:

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի գործունեության հիմքում որպես հիմնարար նշանակություն ունեցող մոտեցում շարունակել է գործել ազատությունից զրկված անձի նկատմամբ վստահության կանխավարկածը և վերջինիս վարքագծի ռիսկային գնահատման սկզբունքը: Սա նշանակում է, որ ազատությունից զրկման վայրում պահվող յուրաքանչյուր անձի նկատմամբ պետք է ցուցաբերել անհատական մոտեցում՝ անկախ ենթադրաբար կամ դատարանի դատավճռով հաստատված արարքի ծանրությունից կամ բնույթից: Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի գործունեության ելակետային սկզբունքներից է նաև ազատությունից զրկված անձանց ներգրավումն իրենց վերաբերող որոշումների կայացմանը: Մինևույն ժամանակ, հատուկ ուշադրություն է դարձվում ազատությունից զրկման վայրերում կատարված աշխատանքների արդյունքում ձեռք բերված տեղեկության գաղտնիության պահպանմանը:

Այցերի ընթացքում Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի ներկայացուցիչներն ազատությունից զրկման վայրերում փակցրել են Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի մանդատի և գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվական պաստառներ, իսկ ազատությունից զրկված անձանց տրամադրվել են տեղեկատվական թերթիկներ:

Ազատությունից զրկման վայրեր իրականացված այցերի արդյունքները, ինչպես նաև Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի ուսումնասիրությունները և վերլուծություններն արձանագրված խնդիրների լուծմանն ուղղված առաջարկների հետ միասին ներկայացվել են պետական իրավասու մարմիններին:

2021 թվականի ընթացքում կատարվել է Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի մշտադիտարկման 57 այց, որից 26-ը՝ պարբերական, իսկ 31-ը՝ ըստ անհրաժեշտության: 26 պարբերական այցերն իրականացվել են. Ոստիկանության բաժիններ ու ձերբակալված անձանց պահելու վայրեր (13 այց), քրեակատարողական հիմնարկներ (2 այց), հոգեբուժական կազմակերպություններ (4 այց), դատարաններում ազատությունից զրկված անձանց ժամանակավոր պահելու համար նախատեսված խցեր (7 այց): Հարկ ենք համարում նշել, որ ի տարբերություն Օմբուդսմանի կարգավիճակով Մարդու իրավունքների պաշտպանի հաստատության այցերի՝ Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի այցերն ունեն հիմնարար նշանակություն ու կարող են անգամ մեկ հաստատությունում տևել մեկ օրից ավելի:

Կարևոր է նշել, որ Մարդու իրավունքների պաշտպանը կանխարգելման ազգային մեխանիզմի շրջանակներում անդրադարձել է նոր կորոնավիրուսային վարակով պայմանավորված երկրում սահմանված կարանտինի ընթացքում մարդու իրավունքների, հատկապես՝ անձնական ազատության իրավունքի սահմանափակմանն առնչվող խնդիրներին: 2020 թվականի սեպտեմբերի 11-ին ՀՀ կառավարության կողմից կարանտին¹ սահմանելուց հետո համավարակով պայմանավորված իրավական ակտերում փոփոխություններ կատարելու նախագծերը ներկայացվել են Մարդու իրավունքների պաշտպանի կարծիքին՝ հաշվի առնելով նրա անկախ կարգավիճակը և կարևոր դերը մարդու իրավունքների պաշտպանության, ինչպես նաև խոշտանգումների կանխարգելման ոլորտներում:

Համավարակով պայմանավորված մարդկանց սոցիալական շփումների սահմանափակումների պայմաններում Մարդու իրավունքների պաշտպանի հրապարակած «Ազատազրկվածի իրավախորհրդատու» էլեկտրոնային զրուցարանի օգտագործումը դարձել է էլ ավելի արդիական: Այն պարունակում է ազատությունից զրկված անձանց իրավունքների վերաբերյալ 300-ից ավել հարց և պատասխան («Facebook» սոցիալական ցանցի «Messenger» հավելվածում «Ազատազրկվածի իրավախորհրդատու» ավտոմատացված համակարգ²) և հասանելի է հայերեն ու անգլերեն լեզուներով: Ավտոմատացված համակարգն ազատությունից զրկված անձանց, նրանց ազգականներին կամ ցանկացած այլ անձի տրամադրում է խորհրդատվություն ազատությունից զրկված անձանց իրավունքների վերաբերյալ³:

Հարկ է նշել նաև, որ Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի աշխատանքներում կարևոր նշանակություն ունի «Խոշտանգումների կանխարգելման ասոցիացիայի» («Association for the Prevention of Torture») միջազգային փորձագետների կողմից մշակված «Առաջարկների կատարման վերահսկողության արդյունավետ գործիքներ և ռազմավարություն. միջազգային փորձի վերլուծություն» թեմայով ուսումնասիրությունը (անգլերեն լեզվով), որը հրապարակվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից⁴:

¹ 2021 թվականի ողջ ընթացքում գործել է ՀՀ կառավարության 2020 թվականի սեպտեմբերի 11-ի «Կորոնավիրուսային հիվանդությամբ (COVID-19) պայմանավորված կարանտին սահմանելու մասին» N 1514-Ն որոշումը:

² Հավելվածից օգտվելու վերաբերյալ իրազեկող տեսանյութը հասանելի է <https://ombuds.am/am/site/VideoGalleryView/334> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

³ Մարդու իրավունքների պաշտպանի իրավական չափանիշները հրապարակվել, իսկ «Ազատազրկվածի իրավախորհրդատու» էլեկտրոնային զրուցարանը մշակվել է Եվրոպական միության «Մարդու իրավունքների խթանում և պաշտպանություն» ծրագրի շրջանակում ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի, ՄԱԿ-ի բնակչության հիմնադրամի և ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի աջակցությամբ:

⁴ Տե՛ս <https://ombuds.am/images/files/2e47a238d93b1ebff2de3233f8a0d261.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտի, այդ թվում՝ Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի կարողությունների զարգացման նպատակով պարբերաբար իրականացվում են Պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչների և Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի փորձագետների մասնագիտական կարողությունների զարգացմանն ու ուժեղացմանն ուղղված միջոցառումներ:

2021 թվականի ընթացքում Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի ներկայացուցիչներն առկա և հեռավար կարգով (տեսակապի միջոցով) մասնակցել են պետական մարմինների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների հետ բազմաբնույթ միջոցառումների և մասնագիտական քննարկումների: Պաշտպանի աշխատակազմում իրականացվել են մի շարք ներքին քննարկումներ՝ աշխատակազմի ներկայացուցիչների մասնագիտական գիտելիքների և հմտությունների զարգացման նպատակով:

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի աշխատանքը ենթադրում է նաև մշտական ակտիվ համագործակցություն տարբեր երկրների կանխարգելման ազգային մեխանիզմների, մարդու իրավունքների ազգային հաստատությունների, ոլորտի միջազգային կառույցների ու կազմակերպությունների և այլ գործընկերների հետ:

2021 թվականի ընթացքում Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի փորձի փոխանակման նպատակով Հայաստան է այցելել Ուկրաինայի Գերագույն ռադայի մարդու իրավունքների հանձնակատարի գլխավորած պատվիրակությունը:

Մարդու իրավունքների ազգային հաստատություններին տրվող անկախության ամենաբարձր «Ա» կարգավիճակն ունեցող երկու կառույցների ներկայացուցիչները համատեղ քննարկում են ունեցել Կանխարգելման ազգային մեխանիզմների աշխատանքի սկզբունքների ու մեթոդների, նոր կորոնավիրուսային համավարակի պայմաններում փակ հաստատություններում աշխատանքի առանձնահատկությունների վերաբերյալ, ինչպես նաև փախստականների ու ապաստան հայցողների ոլորտում իրականացվող աշխատանքը: Իրականացվել են համատեղ այցեր քրեակատարողական հիմնարկ, հոգեբուժական կազմակերպություն, ինչպես նաև ձերբակալված անձանց պահելու վայր:

Երկու երկրների մարդու իրավունքների ազգային հաստատությունների ղեկավարները ստորագրել են համագործակցության վերաբերյալ հուշագիր:

2021 թվականի ընթացքում հոգեբուժական կազմակերպություններ կատարած մշտադիտարկման այցերի ամփոփման արդյունքում 2022 թվականի հունվարի 22-ին Մարդու իրավունքների պաշտպանը հրապարակել է արտահերթ զեկույց «Հոգեբուժական կազմակերպություններում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց իրավունքների ապահովման վերաբերյալ»: Արտահերթ զեկույցում արծարծված

հիմնական խնդիրների լուծման կապակցությամբ Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի կողմից ներկայացված առաջարկություններն ամփոփված են սույն զեկույցի 3-րդ գլխում:

**ԳԼՈՒԽ 2. ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԿՐՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԻ ԻՐԱՑՄԱՆԸ**

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի աշխատանքը ենթադրում է համագործակցություն և կայուն հաղորդակցություն միջազգային գործընկերների ու առաջին հերթին ՄԱԿ-ի Խոշտանգումների կանխարգելման ենթակոմիտեի հետ: Միջազգային գործընկերների հետ համագործակցության շրջանակներում Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի տարեկան և արտահերթ զեկույցների թարգմանություններն ուղարկվում են Խոշտանգումների դեմ ՄԱԿ-ի կոմիտե, Խոշտանգումների կանխարգելման ենթակոմիտե, Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական կոմիտե, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, ինչպես նաև ոլորտի միջազգային այլ հաստատություններ, դիվանագիտական ներկայացուցչություններ, միջազգային հասարակական կազմակերպություններ և այլն:

Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի հետ ծրագրային համագործակցության հաջողված օրինակ է 2021 թվականի ընթացքում իրականացված կանխարգելման ազգային մեխանիզմի կարողությունների ընդլայնմանն ուղղված ծրագիրը, որն արդեն երրորդ տարին է՝ իրականացվել է Կամընտիր արձանագրության Հատուկ հիմնադրամի դրամաշնորհին դիմելու և այն ստանալու միջոցով: Ծրագիրը նպատակ է ունեցել բարձրացնել ՄԱԿ-ի Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի սկզբունքների ներդրման մակարդակը, բարելավել ազատությունից զրկման վայրեր մշտադիտարկման այցերի իրականացման, նման վայրերում պահվող անձանց հետ առանձնազրույցների վարման և զեկույցների կազմման մեթոդաբանությունը, հանրային իրազեկման քարոզարշավի և այլ միջոցառումների միջոցով բարձրացնել Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի դերի և մանդատի վերաբերյալ իրազեկվածության մակարդակը, կազմակերպել Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի ստորաբաժանման աշխատակիցների և իրավասու պետական մարմինների համապատասխան ծառայողների վերապատրաստման դասընթացներ և իրականացնել այլ միջոցառումներ: Ծրագրի շրջանակում անգլերեն լեզվով թարգմանվել և հրապարակվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի 2020 թվականի գործունեության վերաբերյալ տարեկան զեկույցը⁵: Վերոգրյալ զեկույցը ծրագրի շրջանակում հրատարակվել է հայերեն և անգլերեն լեզուներով:

⁵ Տե՛ս <https://ombuds.am/images/files/bec457b51025c26ae7716dc50241ced8.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

Ծրագրի շրջանակներում 2021 թվականին նոյեմբերի 12-ին Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը կազմակերպել է «Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց իրավունքների ապահովումն ազատությունից զրկման վայրերում» խորագրով աշխատաժողով:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը ծրագրի շրջանակում 2021 թվականի նոյեմբերին կազմակերպվել է «Հոգեբուժական հիվանդանոցային բժշկական օգնության և սպասարկման հիմնախնդիրները» խորագրով երկօրյա դասընթաց-քննարկում «Քրեակատարողական բժշկության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի հոգեբույժների, ինչպես նաև հոգեբուժական կազմակերպությունների, այդ թվում՝ մարզային, բժշկական անձնակազմերի ներկայացուցիչների (բժիշկներ, տնօրենի տեղակալներ, ավագ բուժքույրեր) համար:

Դասընթացը վարել են Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի կանխարգելման վարչության աշխատակիցները և Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի փորձագետները:

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի աշխատանքը ենթադրում է նաև մշտական ակտիվ համագործակցություն տարբեր երկրների կանխարգելման ազգային մեխանիզմների, մարդու իրավունքների ազգային հաստատությունների, ոլորտի միջազգային կառույցների ու կազմակերպությունների և այլ գործընկերների հետ:

Այս կապակցությամբ, վերը նշված ծրագրի շրջանակներում, փորձի փոխանակման նպատակով 2021 թվականի դեկտեմբերին Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչները գտնվել են Տիրանայում՝ Ալբանիայի Օմբուդսմանի հաստատությունում:

Այցի ընթացքում Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի գործառույթների շրջանակում համատեղ այցեր են իրականացվել Տիրանա քաղաքի ոստիկանության ստորաբաժանում, հոգեբուժական կազմակերպություն, ինչպես նաև քրեակատարողական հիմնարկներ, այդ թվում՝ նախատեսված անչափահասների համար:

2021 թվականի դեկտեմբերին Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը Միջազգային Իրավական Համագործակցության գերմանական հիմնադրամի (IRZ) հետ համագործակցության շրջանակներում կազմակերպել է «Քրեակատարողական հիմնարկներում և ազատազրկման այլ վայրերում հոգեկան առողջության խնդիրներ և կախվածություն ունեցող իրավախախտների իրավունքները և պաշտպանությունը» խորագրով երկօրյա մասնագիտական աշխատաժողով:

Աշխատաժողովին, բացի Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչներից և փորձագետներից, մասնակցել են նաև Հայաստանի Հանրապետության հոգեբուժական կազմակերպությունների, այդ թվում՝ մարզային, բժշկական անձնակազմերի (տնօրեններ, տնօրենի տեղակալներ, բժիշկներ), Հայկական

հոգեբուժական ասոցիացիայի, Առողջապահության, Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, Արդարադատության նախարարության, Քրեակատարողական ծառայության, ինչպես նաև «Քրեակատարողական բժշկության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի ներկայացուցիչները:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմն Արցախի մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի հետ համագործակցությամբ իրականացրել է փաստահավաք աշխատանքներ, որոնց արդյունքներն ամփոփվել են արտահերթ զեկույցներում:

Այս կապակցությամբ կարևոր վերլուծություններ է պարունակում նաև «Ադրբեջանում կազմակերպված ատելության խոսքը և թշնամանքն էթնիկ հայերի նկատմամբ՝ որպես ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից էթնիկ հիմքով խոշտանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի արմատավորված պատճառներ» Հայաստանի և Արցախի մարդու իրավունքների պաշտպանների համատեղ արտահերթ հրապարակային զեկույցը⁶:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի ներկայացուցիչներն առանձին հանդիպումներ են ունեցել նաև Ադրբեջանում գերությունից վերադարձած անձանց հետ: Վերջիններս առանձնազրույցների ժամանակ ներկայացրել են գերության և ազատությունից զրկման ընթացքում ադրբեջանական զինված ուժերի, ինչպես նաև այլ մարմինների ներկայացուցիչների կողմից իրականացված խոշտանգումներն ու դաժան վերաբերմունքը:

Առանձնազրույցների ընթացքում հավաքագրված տեղեկատվությունն ամփոփվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանի «Ադրբեջանի պատասխանատվությունը հայ գերիներին խոշտանգելու և անմարդկային վերաբերմունքի ենթարկելու վերաբերյալ» արտահերթ զեկույցում⁷:

Դրա հետ մեկտեղ, Մարդու իրավունքների պաշտպանը հրապարակել է արտահերթ զեկույց այն մասին, որ Ադրբեջանում հայկական կողմի գերիների հարցաքննությունների արդյունքները չեն կարող որևէ հիմք լինել նրանց քրեական հետապնդման ենթարկելու համար և չեն կարող ապացույց լինել միջազգային, այդ թվում՝ դատական ատյաններում⁸:

⁶ Տե՛ս

https://www.ombuds.am/images/files/2032f021fe81176414a649d588ad0e86.pdf?fbclid=IwAR243NkT_yqu8z5CwMlUItX0ijQIAKY1WCpg47op8mZjnB2sy1_qn82sXfM կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

⁷ Տե՛ս

https://ombuds.am/images/files/5c7485fdc225adfd8a35d583830dcd17.pdf?fbclid=IwAR20Ajo6BxmRFaBSrtbXFqySyXeM3M-5vZRFgpgCRCo4urVPVE2NPL_VO4g կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

⁸ Տե՛ս

https://www.ombuds.am/images/files/1138b156720bec6ae0fd88dc709eb62c.pdf?fbclid=IwAR1j_qcspmen7yve0MjcItk_Ya5ktDceh8RA2lghAuRDsHuj-_jpxOe1PH8 կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

ԳԼՈՒԽ 3. ՀՈԳԵՐՈՒԺԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ տարիներ շարունակ կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ Հայաստանում հոգեկան առողջության պահպանումը շարունակում է կենտրոնացված լինել հիվանդանոցային երկարատև բուժման վրա: Արդյունքում, հոգեբուժական կազմակերպություններում պահվում են մեծ թվով պացիենտներ, որոնք հաճախ զրկված են լինում իրենց խնդիրներն ինքնուրույն բարձրացնելու հնարավորությունից՝ ունեցած առողջական խնդիրներով պայմանավորված: Նրանց նկատմամբ հաճախ կիրառվում են իրավունքների իրացման տարբեր սահմանափակումներ: Այս հաշվառմամբ՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց իրավունքների ապահովման վիճակի մշտադիտարկումը Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի աշխատանքի հիմնական ուղղություններից է:

Մարդու իրավունքների պաշտպանը, ամփոփելով Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի կողմից 2021 թվականին հոգեբուժական կազմակերպություններում կատարված մշտադիտարկումների արդյունքները, 2022 թվականի հունվարի 22-ին հրապարակել է «Հոգեբուժական կազմակերպություններում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց իրավունքների ապահովման վերաբերյալ» արտահերթ հրապարակային զեկույցը:

Արտահերթ զեկույցում մանրամասնորեն անդրադարձ է կատարվել հոգեբուժական ոլորտում իրականացված աշխատանքներին, լուծված և չլուծված խնդիրներին, որոնց Մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմ անդրադարձել է իր 2018, 2019 և 2020 թվականների գործունեության վերաբերյալ տարեկան զեկույցներում⁹, ինչպես նաև ամփոփում է 2018 թվականին հրապարակված «Հոգեբուժական կազմակերպություններում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց իրավունքների ապահովման վերաբերյալ» արտահերթ զեկույցից¹⁰ հետո առկա վիճակը:

Այս գլխում ներկայացված են 2021 թվականի ընթացքում իրականացված մշտադիտարկումների և ուսումնասիրությունների արդյունքում վեր հանված խնդիրների լուծմանն ուղղված առաջարկները: Բուն խնդիրները հակիրճ նկարագրված են Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի 2021

⁹ Տե՛ս <https://ombuds.am/images/files/159e14f47f7029294110998e75a5433f.pdf>
<https://www.ombuds.am/images/files/aaecbd07ea51e62da1b42ceed9470f81.pdf> և
<https://www.ombuds.am/images/files/11f00f3e87d3490e4e8c56f207e4bc85.pdf> կայքէջերում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

¹⁰ Տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/7fc26e97e3c21aaaac56743c7b4aef7.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

թվականի գործունեության վերաբերյալ տարեկան զեկույցի 3-րդ գլխում¹¹, իսկ առավել մանրամասն՝ «Հոգեբուժական կազմակերպություններում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց իրավունքների ապահովման վերաբերյալ» 2022 թվականի հունվարի 22-ի արտահերթ հրապարակային զեկույցում¹²:

Հոգեկան առողջապահության կազմակերպման առնչվող խնդիրներ. Ապահաստիտուցիոնալացման, միասնական քաղաքականության անհրաժեշտությունը և հոգեբուժական ծառայությունների վճարովիությունը

✓ մշակել հոգեկան առողջության ոլորտում ապահաստիտուցիոնալացման և այլընտրանքային ծառայություններին անցում կատարելու համար ռազմավարական փաստաթղթեր՝ հաշվի առնելով ոլորտի միջազգային չափանիշները, սկզբունքները և դրական փորձը.

✓ սահմանել այլընտրանքային ծառայությունների նախաձեռնված համակարգի լիարժեք ներդրմանն ուղղված հստակ և գործնական քայլեր ենթադրող միջոցառումներ.

✓ ընդլայնել առկա այլընտրանքային ծառայությունների շրջանակը՝ նպատակ ունենալով աջակցել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց ինքնավարության, համայնքային կյանքին ընդգրկվելու և այլ սոցիալական հարցերում.

✓ իրականացնել իրազեկման աշխատանքներ ինչպես առկա այլընտրանքային ծառայությունների վերաբերյալ, այնպես էլ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց նկատմամբ առկա սոցիալական խարանը բացառելու նպատակով.

✓ համակարգել հոգեկան առողջության ոլորտի իրավասու մարմինների աշխատանքը, նրանց միջև փոխկապակցված համագործակցությունը՝ իրականացնելով պարզաձև վերահսկողություն.

✓ ապահովել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց անվճար հոգեբուժական օգնության և սպասարկման հասանելիությունը.

✓ ոլորտի քաղաքականությունը մշակող մարմնի կողմից սահմանել հոգեբուժական օգնության և սպասարկման անվճար ապահովման՝ օրենքով նախատեսված երաշխիքների պայմաններում վճարովի ծառայությունների ցանկերը՝ հոգեբուժական կազմակերպություններում վճարովի ծառայությունների տեսակի և սակագների չհիմնավորված փարբերակվածությունը բացառելու նպատակով.

¹¹ Տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 24-60:

¹² Տե՛ս զեկույցը <https://www.ombuds.am/images/files/0a236e05dd43675f5daf520f89688f47.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ:

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց տրամադրել ամբողջական և մարչելի տեղեկատվություն հոգեբուժական անվճար օգնության և սպասարկման տրամադրման կազմակերպման մասին:

Անգործունակ անձանց իրավունքների ապահովման հետ կապված խնդիրներ

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող և անգործունակ ճանաչված անձանց նկատմամբ խնամակալություն սահմանելիս հաշվի առնել խնամարկյալի կարծիքը.

✓ իրավասու պետական մարմնի կողմից քննարկման առարկա դարձնել խնամակալի և խնամարկյալի միջև առկա տարաձայնությունները և շահերի բախման խնդիրը՝ վերջինիս խնամակալ նշանակելիս.

✓ խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի կողմից հսկողություն իրականացնել խնամակալների՝ ի շահ խնամարկյալների գործունեության նկատմամբ.

✓ պարբերաբար իրականացնել խնամակալների գործունեության նկատմամբ մշտադիտարկում, արդյունքներով ձեռնարկել օրենքով սահմանված քայլեր.

✓ անհապաղ նախաձեռնել օրենսդրական փոփոխություններ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 37-րդ հոդվածի 4-րդ մասի, ինչպես նաև 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կարգավորումների վերանայման նպատակով.

✓ պահպանել «Հոգեբուժական օգնության և սպասարկման մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված պահանջները՝ անգործունակ ճանաչված անձի հոգեբուժական միջամտություն ստանալու կամ դրանից հրաժարվելու վերաբերյալ գրավոր իրազեկված համաձայնության վերաբերյալ:

Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառումը քրեական դատավարությունում

✓ սահմանել բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթի ժամկետներ.

✓ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում նախատեսել հոգեբուժական հիվանդանոցում տեղավորելու ձևով անվտանգության միջոցի պարբերական դատական վերանայման մեխանիզմ.

✓ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների վերանայման վերաբերյալ հոգեբուժական կազմակերպությունների միջնորդությունների քննության նկատմամբ դատարանների կողմից դրսևորել անհրաժեշտ հետևողականություն.

✓ դատական պրակտիկայի ամփոփման համար պատասխանատու մարմինների կողմից ուսումնասիրման առարկա դարձնել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց կիրառելու վարույթներով դատական պրակտիկան՝ նշված խնդիրները վեր հանելու,

օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու և դատավարական խախտումները բացառելու նպատակով:

Իրազեկված համաձայնություն. հոժարական և ոչ հոժարական բուժում

✓ քայլեր ձեռնարկել հոգեբուժական կազմակերպություն հոսպիտալացման և բուժման համաձայնություն տալու կամ չտալու իրավունքի, հետագայում համաձայնությունը վերանայելու, բուժումից հրաժարվելու, ինչպես նաև հոգեբուժական կազմակերպություն հոժարական ընդունված անձին իր կողմից այդ կազմակերպությունը լքելու հնարավորության և իր այլ իրավունքների վերաբերյալ ճշգրիտ տեղեկություններ տրամադրելու ուղղությամբ.

✓ ստանալ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց հոսպիտալացման և բուժման վերաբերյալ իրազեկված համաձայնությունը, ավելին՝ ներկայացված մատչելի բացատրությունների հիման վրա անձն իր դիրքորոշումը պետք է արտահայտի այդ հարցերից յուրաքանչյուրի վերաբերյալ.

✓ խթանել հոգեբուժական կազմակերպությունների բժշկական անձնակազմերի համար հոժարական և ոչ հոժարական բուժման իրականացման իրավական հիմքերի և ընթացակարգերի վերաբերյալ իրազեկման աշխատանքները՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց իրավունքների խախտումների դեպքերը բացառելու նպատակով.

✓ բացառել առանց համապատասխան իրավական հիմքերի հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց նկատմամբ ոչ հոժարական բուժման ենթարկելու ընթացակարգի նախաձեռնումը.

✓ հոսպիտալացման և բուժման համաձայնություններում արձանագրել դրանց ներկայացման ամսաթիվը.

✓ պահպանել «Հոգեբուժական օգնության և սպասարկման մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված պահանջները՝ անգործունակ ճանաչված անձի հոգեբուժական միջամտություն ստանալու կամ դրանից հրաժարվելու վերաբերյալ գրավոր իրազեկված համաձայնության վերաբերյալ.

✓ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում ամրագրել ոչ հոժարական բուժման, ինչպես նաև ոչ հոժարական հոսպիտալացման ենթարկելու վերաբերյալ դատարանի վճիռը վերացնելու դատական վարույթի ժամկետներ:

Սննդից հրաժարման դեպքերի վարում հոգեբուժական կազմակերպություններում

✓ մշակել հոգեբուժական կազմակերպություններում սննդից հրաժարվող հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց վարման ուղեցույց, որը կսահմանի հստակ

չափանիշներ, թե որ դեպքերում, առողջական վիճակի, որ ցուցանիշների և յուրաքանչյուր դեպքում մասնագիտական ինչ կազմով է պետք իրականացնել արհեստական սնուցումը կամ հարկադիր կերակրումը, և ինչպիսի բժշկական հսկողություն է պետք սահմանել սննդից հրաժարված պացիենտների նկատմամբ:

✓ հոգեբուժական կազմակերպությունների բժշկական անձնակազմերի համար կազմակերպել վերապատրաստումներ սննդից հրաժարված հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց նկատմամբ իրականացվող բժշկական հսկողության ընթացակարգերի, չափանիշների և ծավալների, այդ թվում՝ արհեստական սնուցման իրականացման վերաբերյալ:

Նոր կորոնավիրուսային (COVID-19) վարակով պայմանավորված կանխարգելիչ միջոցառումների կազմակերպման վիճակը

✓ հոգեբուժական կազմակերպություն մուտք գործող անձանց նկատմամբ իրականացնել հակահամաճարակային պատշաճ հսկողություն՝ ձեռքերի ախտահանում, պարտադիր ջերմաչափում և արդյունքների պատշաճ արձանագրում:

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններն ապահովել անխափան աշխատող ոչ կոնտակտային (էլեկտրոնային) ջերմաչափերով:

✓ կազմակերպել հոգեբուժական կազմակերպություն ընդունվող անձանց առանձնացված բաժանմունքում կարանտինային պայմաններում պահելը՝ նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելման միջոցառումների շրջանակներում:

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում առանձնացնել մեկուսարան ներհիվանդանոցային վարակը կանխարգելելու նպատակով:

✓ նոր կորոնավիրուսային վարակի վաղ հայտնաբերման, ինչպես նաև դրա տարածումը կանխարգելելու նպատակով ժամանակին իրականացնել վարակված անձանց հետ շփում ունեցած կամ համապատասխան ախտանիշներ ունեցող պացիենտների ՊՇՌ հետազոտություններ:

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց նկատմամբ բժշկական միջամտությունները, այդ թվում՝ պատվաստումները, իրականացնել վերջիններիս իրազեկված համաձայնությամբ:

Ջսպման միջոցներ

✓ հոգեբուժական կազմակերպությունների բաժանմունքներում նախատեսել զսպման միջոցների կիրառման համար առանձին սենյակներ:

✓ բացառել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց նկատմամբ զսպման միջոցների կիրառումը հիվանդասենյակներում կամ դրա կիրառման համար չնախատեսված վայրերում՝ այլ պացիենտների կամ խնամարկյալների ներկայությամբ:

✓ գործնականում ապահովել ֆիզիկական զսպման, մեկուսացման միջոցների և հանդարտեցման մեթոդների կիրառման կարգի վերաբերյալ օրենսդրության պահանջների կատարումը.

✓ ապահովել, որ ֆիզիկական զսպման մեխանիկական միջոցները լինեն ոչ տրավմատիկ, հեշտությամբ արձակվող, պացիենտին ցավ չպատճառեն և սպառնալիքներ չստեղծվեն նրա առողջության համար.

✓ պարզաձև վարել օրենսդրությամբ սահմանված ֆիզիկական զսպման կամ մեկուսացման միջոցի կիրառման կամ կիրառումը դադարեցնելու մասին որոշումների հիմնավորման արձանագրման մատյանները:

✓ բացառել օրենսդրությամբ չնախատեսված դեղերի կիրառումը՝ որպես դեղորայքային հանդարտեցման մեթոդ.

✓ պարզաձև կազմակերպել դեղորայքային հանդարտեցման մեթոդի կիրառման կամ կիրառումը դադարեցնելու մասին որոշման հիմնավորման արձանագրումը.

✓ պարզաձև հսկողություն սահմանել այն պացիենտների նկատմամբ, որոնց նկատմամբ կիրառվել է դեղորայքային հանդարտեցման միջոց՝ սահմանված կարգով կատարելով այդ մասին արձանագրություններ:

Դեղեր և բժշկական պարագաներ

✓ սահմանել պարզաձև հսկողություն հոգեբուժական կազմակերպություններում ժամկետն անհայտ, ինչպես նաև ժամկետանց դեղերի և պարագաների շրջանառության, այդ թվում՝ դրանք օգտագործելու նկատմամբ՝ բացառելու համար ցանկացած նման պրակտիկա.

✓ ապահովել հոգեբուժական կազմակերպություններում դեղերի, այդ թվում՝ հոգեմեդիկամենտի դեղորայքի պահման պարզաձև և անվտանգ պայմաններ.

✓ հոգեմեդիկամենտի դեղորայքի տնօրինման և դրա փաստացի արձանագրման

✓ սահմանել հոգեբուժական կազմակերպությունում ազգականների կողմից բերվող դեղամիջոց փոխանցելու հստակ ընթացակարգեր, այդ թվում՝ ժամկետների նկատմամբ խիստ հսկողությամբ.

✓ պահպանել ՀՀ առողջապահության նախարարի 2008 թվականի մարտի 4-ի «Բժշկական թափոնների գործածությանը ներկայացվող հիգիենիկ և հակահամաճարակային պահանջներ» N 2.1.3-3 սանիտարական կանոնները և նորմերը հաստատելու մասին» N 03-Ն հրամանով ամրագրված բժշկական թափոնների հավաքման և վնասազերծման միջոցառումները.

✓ մշակել հոգեբուժական կազմակերպություններում դեղերի և այլ անհրաժեշտ պարագաների ու սարքերի գնումների գործընթացի առավել արդյունավետ կազմակերպմանն ուղղված մեխանիզմներ:

Դեղորայքային բուժում

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում վերանայել մի քանի հակափսիխոտրիկ դեղորայքի միաժամանակյա նշանակումը, հատկապես առաջին սերնդի նեյրոլեպտիկների պարագայում.

✓ մշակել կլինիկական ուղեցույցներ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց հետազոտությունների և բուժման կազմակերպման վերաբերյալ:

Լաբորատոր և այլ հետազոտություններ

✓ լաբորատոր գործունեության համար հոգեբուժական կազմակերպություններում ապահովել պարզաճ պայմաններ.

✓ խստորեն հետևել լաբորատոր ախտորոշիչ մեթոդների իրականացման կադարման ճշգրտությանը և որակին, ինչպես նաև դրանց կադարմանն անհրաժեշտ սարքերի և ռեագենտների պիտանելիությանը.

✓ սահմանել համապատասխան ուղեցույցներ և չափորոշիչներ՝ հոգեբուժական բոլոր կազմակերպություններում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց հետազոտություններն իրականացնելու նկատմամբ միասնական մոտեցում ցուցաբերելու նպատակով.

✓ պարբերաբար իրականացնել նաև արյան լեյկոֆորմուլայի հետազոտություն երկարապես «Ազալեպրիլ» դեղամիջոց ստացող անձանց մոտ.

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում երկարապես խնամքի պացիենտների նկատմամբ պարբերաբար իրականացնել փութերկուլոզի կանխարգելմանն ուղղված ֆլուորոգրաֆիկ հետազոտություններ:

Նեղ մասնագիտական բժշկական ծառայություններից օգտվելու հնարավորություն

✓ սահմանել հոգեբուժական կազմակերպություններում փարբեր բժիշկ մասնագետների ծառայություններից օգտվելու հստակ մեխանիզմ.

✓ մշակել հոգեբուժական բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող կազմակերպություններում սոմատիկ հիվանդությամբ պայմանավորված հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց ստացիոնար բուժումն ու խնամքն այլ բժշկական կենտրոններում պարզաճ կազմակերպելու մեխանիզմներ.

✓ սահմանել հոգեբուժական կազմակերպություններում հաստիքային նեղ մասնագետների պարտադիր շրջանակ՝ ապահովելով ծառայությունների մատուցման միասնական մոտեցում.

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում պատշաճ կազմակերպել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց արամնաբուժական օգնությունը, այդ թվում՝ պրոթեզավորումը:

Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անչափահաս անձանց տրամադրվող ստացիոնար հոգեբուժական օգնություն և սպասարկում

✓ մշակել մարզային բնակչության համար հիվանդանոցային հոգեբուժական օգնությունն ու սպասարկումը բարելավելու նպատակով հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անչափահաս անձանց անվճար հիմունքներով համապատասխան բժշկական հաստատություն տեղափոխելու ընթացակարգ.

✓ քայլեր ձեռնարկել մանկական բաժանմունքի մահճակալային ֆոնդը մեծացնելու ուղղությամբ,

✓ պացիենտների հիվանդասենյակներում տեղաբաշխումն իրականացնել՝ հաշվի առնելով վերջիններիս սեռային պատկանելությունը, տարիքային առանձնահատկությունները, ինչպես նաև համատեղ կենցաղավարության կանոնները.

✓ մանկական բաժանմունքում նախատել առանձնացված և պատշաճ կահավորված զսպման միջոցների կիրառման սենյակ.

✓ մշակել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անչափահաս անձանց հարկադիր բուժման հստակ ընթացակարգեր՝ հաշվի առնելով վերջիններիս տարիքային առանձնահատկությունները:

Վնասվածքների արձանագրման և դրանց մասին իրավապահ մարմիններին հաղորդելու հետ կապված խնդիրներ

✓ մշակել հոգեբուժական կազմակերպություններում խոշտանգման և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի հետ կապված բժշկական հետազոտությունների իրականացման, դրանց արձանագրման ձևաթղթեր, ինչպես նաև վերջիններիս լրացման ուղեցույցներ.

✓ համապատասխան փաստաթղթերում պատշաճ արձանագրել հոգեբուժական կազմակերպություններում ընդունվող և այնտեղ բուժում կամ խնամք ստացող անձանց վնասվածքները՝ ապահովելով դրանց մասնագիտական նկարագրումը.

✓ հոգեբուժական բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող կազմակերպություններում սահմանել այնտեղ բուժում և խնամք ստացող անձանց վնասվածքների պատշաճ հաշվառման և այդ մասին իրավապահ մարմիններին տեղեկացնելու ընթացակարգ.

✓ իրականացնել բուժանձնակազմի վերապատրաստումներ հոգեբուժական բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող կազմակերպություններ

վնասվածքներով ընդունվող անձանց պատշաճ հաշվառելու և այդ մասին իրավապահ մարմիններին տեղեկացնելու վերաբերյալ:

Բժշկական փաստաթղթերի վարում և բժշկական միջամտությունների կազմակերպում

✓ սահմանել հոգեբուժական կազմակերպություններում բժշկական փաստաթղթերի վարման միասնական չափանիշներ և ապահովել դրանց պատշաճ վարումը, ինչպես նաև դրանց նկատմամբ սահմանել խիստ վերահսկողություն.

✓ պահպանել հանձնաժողովային զննությունների կազմակերպման ընթացակարգը:

Բժշկական անձնակազմ, աշխատանքային պայմաններ և սոցիալական երաշխիքներ

✓ ամբողջական գնահատման ենթարկել հոգեբուժական կազմակերպությունների բժշկական և տեխնիկատնտեսական սպասարկման անձնակազմի կարիքները.

✓ սահմանել պացիենտների և բժշկական կամ սպասարկող անձնակազմի օպտիմալ հարաբերակցություն, ինչպես նաև հստակեցնել յուրաքանչյուրի աշխատանքի ծավալն ու գործառույթները.

✓ մշակել մարզային հոգեբուժական կազմակերպություններում հոգեբույժների հերթապահության ճկուն մեխանիզմներ.

✓ համալրել հոգեբուժական կազմակերպությունների թափուր հաստիքները, ինչպես նաև աշխատանքներում ներգրավել անհրաժեշտ մասնագետներ և բավարար չափով անձնակազմ.

✓ վերանայել բժշկական անձնակազմի վերապատրաստման համապատասխան ծրագրերը, այդ թվում՝ դրանց տևողությունը, հաճախականությունը և բովանդակությունը:

Ոչ դեղորայքային բուժում և հոգեբանական օգնություն

✓ աշխատանքային թերապիայի պատշաճ իրականացման համար նախատեսել հատուկ ընթացակարգեր՝ դրանց կազմակերպման, հսկողության և արդյունավետության գնահատման նպատակով.

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում ավելացնել համապատասխան նեղ մասնագիտացմամբ կամ վերապատրաստմամբ հոգեբանների հաստիքներ.

✓ հոգեբանների համար նախատեսել աշխատանքի (այդ թվում՝ խմբային) կազմակերպման համար անհրաժեշտ սենյակներ.

✓ հոգեբանական և հոգեսոցիալական միջամտությունը ներառել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց բուժական ռազմավարության մեջ, մշակել

հոգեբույժ-հոգեբան-սոցիալական աշխատող և այլ նեղ մասնագետների համագործակցության ձևաթղթային համակարգ:

Գերբնակեցվածություն և անձնական տարածքի ապահովում

✓ վերանայել յուրաքանչյուր հոգեբուժական կազմակերպության մահճակալային ֆոնդը՝ ապահովելով հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող յուրաքանչյուր անձի համար անհատական բնակելի տարածք.

✓ բացառել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց բուժումն ու խնամքը բաժանմունքների միջանցքներում կազմակերպումը,

✓ քայլեր ձեռնարկել մեծ հիվանդասենյակներն աստիճանաբար ավելի փոքր սենյակների վերափոխելու ուղղությամբ:

Կենցաղային պայմաններ

✓ իրականացնել վերանորոգման և բարեկարգման աշխատանքներ բոլոր հոգեբուժական կազմակերպություններում՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար ապահովելով պատշաճ պայմաններ.

✓ շարունակել թարմացնել հոգեբուժական կազմակերպությունների մահճակալային ֆոնդը՝ հնամաշ բոլոր մահճակալները և ներքնակները փոխարինելով նորերով.

✓ հոգեբուժական կազմակերպությունների բոլոր հիվանդասենյակներում և միջանցքներում ապահովել պատշաճ և հասանելի արհեստական լուսավորություն.

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում պահվող բոլոր անձանց տրամադրել անձնական իրերը պահելու համար նախատեսված պահարաններ՝ կողպելու հնարավորությամբ.

✓ Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատի ապաստարանում իրականացնել մաքրման և պատշաճ կահավորման աշխատանքներ և բացառել դրա ոչ նպատակային նշանակության օգտագործումը.

✓ հոգեբուժական կազմակերպությունների սանհանգույցներում ապահովել պատշաճ պայմաններ՝ դրանք կահավորելով զուգարանակոնքերով և ապահովելով հիգիենիկ պարագաներով.

✓ սանհանգույցները հարմարեցնել տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող անձանց կարիքներին.

✓ անհրաժեշտ է անհապաղ քայլեր ձեռնարկել հոգեբուժական կազմակերպության հիվանդասենյակներում տեսախցիկների առկայություն բացառելու ուղղությամբ.

✓ անհրաժեշտ է հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող բոլոր անձանց ապահովել խմելու հոսող ջրի մշտական հասանելիությամբ.

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում անհրաժեշտ է բացառել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց կողմից փակ տարածքներում ծխելը՝ դրա համար ապահովելով առանձնացված և օդափոխվող վայրեր:

Հաշվի առնելով Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից հոգեբուժական կազմակերպություններում տարիներ շարունակ արձանագրվող կենցաղային անբավարար պայմանները՝ անհրաժեշտ է անհապաղ ձեռնարկել դրանց բարելավման ուղղությամբ հստակ քայլեր:

Լոգանքի և լվացքի կազմակերպում

✓ հոգեբուժական կազմակերպությունների բաժանմունքների լոգարաններում իրականացնել վերանորոգման աշխատանքներ՝ ապահովել պատշաճ պայմաններ.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար ստեղծել լոգանքից օգտվելու պատշաճ հնարավորություն՝ ապահովելով հիգիենայի պահպանման պահանջներից ելնելով ավելի հաճախակի լոգանք ընդունելու հնարավորություն, սակայն ոչ պակաս, քան շաբաթական երկու անգամ.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող բոլոր անձանց ապահովել վերջիններիս տարիքին և սեռին համապատասխան անհատական հագուստով.

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում պահվող հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց հագուստի և սպիտակեղենի չորացման համար ապահովել պատշաճ պայմաններ.

✓ բացառել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց նկատմամբ ցուցաբերվող ցանկացած խտրական մոտեցում:

Պատշաճ սննդի ապահովում

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում ապահովել սննդի պատրաստման և պահպանման սանիտարահիգիենիկ բավարար պայմաններ.

✓ բացառել ժամկետանց սննդի տրամադրումը հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց տրամադրել ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված սննդի տեսականին և օրական նվազագույն չափաբաժինները.

✓ ապահովել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց տրամադրվող սննդի բազմազանությունը՝ բացառելով նույն սննդատեսակների ամենօրյա և հաճախակի տրամադրումը.

✓ քրոնիկ հիվանդություններով տառապող և դիետիկ սննդի կարիք ունեցող պացիենտների համար նախատեսել առանձին ճաշացանկ և վերջիններիս ապահովել համապատասխան սննդով.

✓ բարեկարգել հոգեբուժական կազմակերպությունների ճաշասրահները, բաժանմունքներում ապահովել այնտեղ պահվող անձանց թվին համապատասխան կահավորանք՝ բացառելով հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց ոչ պատշաճ պայմաններում սնվելու պրակտիկան.

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց և աշխատակիցների ձեռքերի ախտահանումը կազմակերպել ՀՀ առողջապահության նախարարի 2012 թվականի նոյեմբերի 22-ի 2700-Ա հրամանով հաստատված «Ժամանակակից մոտեցումներ ձեռքերի հիգիենայի վերաբերյալ» մեթոդական ուղեցույցի պահանջների համաձայն.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց հասանելի վայրում փակցնել օրվա ճաշացանկերը:

Տեղաշարժման հետ կապված խնդիրներ ունեցող անձանց խնամք

✓ ապահովել հոգեբուժական կազմակերպությունների շենքային պայմանների և ֆիզիկական միջավայրի հարմարեցվածությունը՝ տեղաշարժման դժվարություններ ունեցող անձանց պահանջմունքներին.

✓ տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող անձանց ապահովել սանհանգույցից, ճաշասրահից, զրոսանքից և զբաղվածության կենտրոններից օգտվելու պատշաճ հնարավորություն.

✓ բացառել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց կողմից այլ պացիենտների կամ խնամարկյալների խնամքն իրականացնելու պրակտիկան.

✓ հոգեբուժական կազմակերպությունների մուտքերը և շենքում տեղաշարժվելու համար անհրաժեշտ այլ վայրերը շարունակել ապահովել թերահարթակներով և այլ հատուկ հարմարանքներով:

Բացօթյա զբոսանք

✓ ապահովել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց՝ օրենքով սահմանված ամենօրյա բացօթյա զբոսանքի իրավունքի պատշաճ իրացումը՝ հաշվի առնելով, որ նշված իրավունքը չպետք է սահմանափակվի միայն այն պարճառով, որ անձն ունի հոգեկան առողջության խնդիր կամ երբևէ կատարել է օրենքով չթույլատրված արարք.

✓ ապահովել հոգեբուժական կազմակերպությունում պահվող անձանց իրավունքների, կոնկրետ դեպքում՝ բացօթյա զբոսանքի իրավունքի սահմանափակման

յուրաքանչյուր դեպքի արձանագրումը հիվանդության պատմագրերում՝ համապատասխան հիմնավորմամբ.

✓ ապահովել օրենսդրությամբ սահմանված մատյանների առկայությունը և պատշաճ վարումը:

Ջրաղվածություն

✓ հոգեբուժական կազմակերպություններում առանձնացնել հանգստի և զբաղմունքի կազմակերպման սենյակներ.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար ավելացնել նպատակային զբաղմունքների տեսակներ կամ ստեղծել լրացուցիչ հնարավորություններ (օրինակ՝ գրադարան).

✓ մշակել առանձին ուսուցողական և ստեղծագործական ծրագրեր և նախատեսել համապատասխան մասնագետների հաստիքներ՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց առօրյան նպատակային զբաղվածությամբ ապահովելու համար:

Կապն արտաքին աշխարհի հետ

✓ ապահովել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց հեռախոսակապից օգտվելու իրավունքի լիարժեք իրացումը.

✓ ապահովել տաքսոֆոնների սարքինությունը և Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի 116 «թեժ գծի» հեռախոսահամարին անվճար և անարգել զանգելու հնարավորությունը, ինչպես նաև տաքսոֆոնների մոտ վերոգրյալ «թեժ գծի» հեռախոսահամարին զանգ կատարելու վերաբերյալ համապատասխան ուղեցույցների առկայությունը.

✓ բացառել պացիենտների կողմից բջջային հեռախոսներ ունենալու համընդհանուր արգելքը՝ հեռախոսակապից օգտվելու իրավունքը սահմանափակելով միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով.

✓ քայլեր ձեռնարկել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց տեսակցությունները պատշաճ պայմաններում կազմակերպելու ուղղությամբ.

✓ նախատեսել և ապահովել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց տեսազանգի հնարավորություն.

✓ քայլեր ձեռնարկել հոգեբուժական կազմակերպություններում հասարակական տրանսպորտի հասանելիության ապահովման ուղղությամբ:

Անձնագրեր և կենսաթոշակներ

✓ ձեռնարկել միջոցներ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող բոլոր անձանց անձնագրերով ապահովելու ուղղությամբ.

✓ մշակել հոգեբուժական կազմակերպություններում գտնվող հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց կենսաթոշակի տրամադրման և տնօրինման ճկուն մեխանիզմներ.

✓ քայլեր ձեռնարկել հոգեբուժական կազմակերպություններում գտնվող հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց կենսաթոշակն անձամբ ստանալու և տնօրինելու իրավունքը պատշաճ ապահովելու ուղղությամբ.

✓ խիստ հսկողություն իրականացնել հոգեբուժական կազմակերպությունների աշխատակիցների կողմից պացիենտների կենսաթոշակների տնօրինման գործընթացի նկատմամբ:

ԳԼՈՒԽ 4. ՀՀ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐ

2021 թվականի ընթացքում Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի Քրեակատարողական հիմնարկներ իրականացված մշտադիտարկման այցերի, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանին ներկայացված անհատական բողոքների քննարկման արդյունքում վեր են հանվել ազատությունից զրկված անձանց առողջության պահպանման իրավունքի ապահովմանն առնչվող այնպիսի խնդիրներ, որոնք արդիական են դարձնում ոլորտում շարունակական բարեփոխումների իրականացումը: Այդ խնդիրների լուծմանն ուղղված հիմնական առաջարկներները հանգում են հետևյալին.

4.1. Ազատությունից զրկված անձանց առողջության պահպանման իրավունքի ապահովում

Առողջության պահպանման իրավունքը ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական հիմնարկներում պահվող ազատությունից զրկված անձանց հիմնարար իրավունքներից է, որը երաշխավորված է ինչպես ներպետական օրենսդրությամբ, այնպես էլ միջազգային հանրաճանաչ փաստաթղթերով:

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի շրջանակներում Քրեակատարողական հիմնարկներում 2021 թվականին իրականացված մշտադիտարկման աշխատանքների, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանին ներկայացված անհատական բողոքների քննարկման արդյունքում վեր են հանվել ազատությունից զրկված անձանց առողջության պահպանման իրավունքի ապահովմանն առնչվող խնդիրներ, որոնց լուծման կապակցությամբ անհրաժեշտ է հրատապ քայլեր ձեռնարկել, ինչպես նաև ոլորտում իրականացնել շարունակական բարեփոխումներ:

Շարունակում են արձանագրվել որոշակի խնդիրներ, որոնք մանրամասն ներկայացված են Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի 2021 թվականի գործունեության վերաբերյալ տարեկան զեկույցի 4-րդ գլխում¹³:

Ստորև համառոտ ներկայացվում են խնդիրների լուծման առաջարկությունները.

Բժշկական անձնակազմի ինստիտուցիոնալ անկախություն

✓ *գործնականում ապահովել բժշկական անձնակազմի անկախությունը.*

¹³ Տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 61-259:

✓ գործուն քայլեր ձեռնարկել առողջապահության էլեկտրոնային համակարգին միանալու ուղղությամբ:

Բժշկական անձնակազմի համալրվածություն, մատուցվող բժշկական ծառայություններ, վերապատրաստում և բժշկական տեխնիկայի հագեցվածություն

✓ ՊՈԱԿ-ի ստորաբաժանումներում ապահովել համապատասխան որակավորում ունեցող բժշկական անձնակազմի հաստիքների բավարար քանակություն.

✓ քայլեր իրականացնել բժշկական թափուր հաստիքները համալրելու ուղղությամբ.

✓ կազմակերպել բժշկական անձնակազմի մասնագիտական որակների բարձրացմանն ուղղված շարունակական և պարբերական միջոցառումներ.

✓ քայլեր ձեռնարկել բժշկական սարքերի շահագործումն ապահովելու համար անհրաժեշտ պարագաներ ձեռք բերելու ուղղությամբ.

✓ ՊՈԱԿ-ի ստորաբաժանումներում վերազինել բժշկական սարքավորումներով և պարագաներով, որոնք նախատեսված են ՀՀ կառավարության 2002 թվականի դեկտեմբերի 5-ի N 1936-Ն որոշմամբ, ինչպես նաև դեֆիբրիլյատորով և օքսիգենատորով:

Նոր կորոնավիրուսային (COVID-19) վարակով պայմանավորված կանխարգելիչ միջոցառումների կազմակերպման վիճակը

✓ մշակել նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելման և համաճարակի վարման ռազմավարություն կամ գործողությունների ծրագիր՝ հստակեցնելով փարբեր ստորաբաժանումների գործառույթներն ու համագործակցված աշխատանքը.

✓ քրեակադարողական հիմնարկ մուտք գործող անձանց նկատմամբ սահմանել և իրականացնել հակահամաճարակային պատշաճ հսկողություն.

✓ նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելման նպատակով սահմանել խիստ հսկողություն քրեակադարողական հիմնարկի բնակելի գոտի մուտք գործող անձանց նկատմամբ՝ պաշտպանիչ միջոցների պարտադիր կրման և ախտահանման կապակցությամբ.

✓ ռեժիմային գոտում տեղադրել ձեռքերի ախտահան միջոցներ, ինչպես նաև փակ աղբամաններ՝ օգտագործված դիմակների և ձեռնոցների համար.

✓ հրատապ քայլեր ձեռնարկել «Արմավիր» քրեակադարողական հիմնարկում արհեստական օդափոխության համակարգի ներդրման ուղղությամբ.

✓ քրեակադարողական ծառայողներին ապահովել բավարար քանակությամբ անհատական պաշտպանիչ միջոցներով և ախտահանիչ նյութերով.

✓ նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելման նպատակով՝ մեկուսացման համար նախատեսված խցերն օգտագործել ըստ նշանակության.

✓ ապահովել քրեակատարողական հիմնարկ մուտք գործող ազապությունից զրկված անձանց 14-օրյա կարանտինային հսկողությունը.

✓ անհրաժեշտ է հրատարակ քայլեր ձեռնարկել «Կորոնավիրուսային» բաժանմունքի հիվանդասենյակներում, միջանցքում և սանհանգույցում վերանորոգման և մաքրման աշխատանքներ իրականացնելու ուղղությամբ՝ ապահովելով կորոնավիրուսային հիվանդների բուժումը պատշաճ պայմաններում.

✓ հրատարակ քայլեր ձեռնարկել «Կորոնավիրուսային» բաժանմունքի հիվանդասենյակներում, միջանցքում և սանհանգույցում վերանորոգման և մաքրման աշխատանքներ իրականացնելու ուղղությամբ՝ ապահովելով կորոնավիրուսային հիվանդների բուժումը պատշաճ պայմաններում:

Դեղորայքային ապահովվածություն և ժամկետանց դեղեր

✓ կատարելագործել ազապությունից զրկված անձանց ըստ անհրաժեշտության դեղորայքով ապահովման գործընթացը՝ ՊՈԱԿ-ի ստորաբաժանումներում անհրաժեշտ դեղերի ցանկի ընդլայնման և վերջիններիս քանակի ավելացման միջոցով.

✓ մշակել դեղերի ձեռք բերման այլընտրանքային ճկուն մեխանիզմ, որը կապահովի առանց ժամանակի կորստի դրանց տրամադրումն ազապությունից զրկված անձանց՝ ըստ անհրաժեշտության.

✓ բացառել ժամկետանց դեղերի օգտագործումը.

✓ խիստ հսկողություն սահմանել ժամկետն անհայտ, ինչպես նաև ժամկետանց դեղերի շրջանառության, այդ թվում՝ դրանք օգտագործելու նկատմամբ.

✓ վերահսկել Քրեակատարողական հիմնարկ դեղորայքն ընդունելու, հաշվառելու և ազապությունից զրկված անձին հանձնելու ընթացակարգը:

Ժամկետանց դեղորայքի և բժշկական թափոնների խոտանմանն առնչվող խնդիրները Քրեակատարողական հիմնարկներում

✓ Քրեակատարողական հիմնարկներում ապահովել բժշկական թափոնների հավաքման և վնասազերծման գործընթացը՝ ըստ ՀՀ առողջապահության նախարարի 2008 թվականի մարտի 4-ի «Բժշկական թափոնների գործածությանը ներկայացվող հիգիենիկ և հակահամաճարակային պահանջներ» N 2.1.3-3 սանիտարական կանոնները և նորմերը հաստատելու մասին» N 03-Ն հրամանով ամրագրված կարգի.

✓ մշակել Քրեակատարողական հիմնարկներում դեղերի խոտանման հստակ ընթացակարգեր և դրանց նկատմամբ վերահսկողության մեխանիզմներ:

Բժշկական հետազոտությունների կազմակերպում

✓ ազատությունից զրկված անձանց անհրաժեշտ հետազոտությունները պետք է կազմակերպվեն ժամանակին և առանց ձգձգումների.

✓ ՊՈԱԿ-ի «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ստորաբաժանման լաբորատոր ախտորոշիչ գործունեությունը ծավալել ըստ համապատասխան լիցենզիայի.

✓ կատարել ՊՈԱԿ-ի «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ստորաբաժանման լաբորատոր հետազոտությունների անհրաժեշտ ծավալի գնահատում, սրանալ համապատասխան լիցենզիա և ապահովել լաբորատորիայի պարշաճ կահավորումը.

✓ «Ազալետպին» («Կլոզապին») տեսակի դեղորայք սրացող անձանց արյան հետազոտությունները պետք է կրեն պարբերական բնույթ՝ հնարավոր մահացու կողմնակի ազդեցությունից (ագրանուլոցիտոզ) խուսափելու համար:

Ազատությունից զրկված անձանց տեղափոխումը ՊՈԱԿ-ի «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ստորաբաժանում կամ առողջապահական մարմինների բուժական հիմնարկ

✓ անհրաժեշտ է ժամանակին և առանց անհարկի ձգձգումների կազմակերպել ազատությունից զրկված անձանց անհրաժեշտ բժշկական օգնությունը ՊՈԱԿ-ի «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ստորաբաժանման սրացիոնար պայմաններում կամ առողջապահական մարմինների բուժական հիմնարկներում.

✓ ՊՈԱԿ-ի անձնակազմին պարբերաբար իրազեկել ոլորտին առնչվող օրենսդրական կարգավորումների հետ.

✓ տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող ազատությունից զրկված անձանց տեղափոխումը կազմակերպել հարմարեցված տրանսպորտային միջոցներով:

Ազատությունից զրկված անձանց բժշկական օգնության և սպասարկման կազմակերպումը ՊՈԱԿ-ի «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ստորաբաժանումում

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկ մուտք գործող անձանց տրամադրել բժշկական ծառայություններից օգտվելու հնարավորության, ծավալների ու տրամադրման կարգի մասին համապատասխան իրազեկման թերթիկ.

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի բաժանմունքներում պացիենտների տեղաբաշխումը կազմակերպել գլխավորապես հաշվի առնելով անձի բժշկական օգնության և սպասարկման արդյունավետ կազմակերպման անհրաժեշտությունն ու հնարավորությունը.

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկում նախատեսել սանիտարական մշակման ստորաբաժանում, որը հնարավորություն

կատեղծի ապահովելու ստացիոնար ընդունվող ազատությունից զրկված անձանց սանիտարական մշակումը.

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկում անհապաղ առանձնացնել ինֆեկցիոն բաժանմունքն, ապահովել այնտեղ հետազոտման և բուժման նպատակով գտնվող պացիենտների համար անհրաժեշտ պայմաններ՝ հաշվի առնելով նաև վարակների տարածման կանխարգելման չափանիշները.

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկում բաժանմունքների վերադասավորումներն իրականացնել այնպես, որ յուրաքանչյուր բաժանմունք ունենա իր համար առանձնացված շենքային բավարար պայմաններ

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի կարանտինային բաժանմունքն օգտագործել ըստ նպատակային նշանակության՝ հաշվի առնելով նաև նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելման նպատակով քրեակատարողական հիմնարկ ընդունվող անձանց 14-օրյա մեկուսացման օրենսդրական պահանջը.

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի կարանտինային բաժանմունքում իրականացնել վերանորոգման և մաքրման աշխատանքներ՝ ապահովելով պացիենտների կենսագործունեության համար պատշաճ պայմաններ.

✓ անհրաժեշտ է «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի վիրաբուժական կաբինետում առանձնացված միջամտությունների կետը կահավորել անհրաժեշտ գույքով և համալրել բժշկական պարագաներով.

✓ անհրաժեշտ է ՊՈԱԿ-ի «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ստորաբաժանումում թարմացնել և վերազինել ախտորոշիչ ծառայությունների համար անհրաժեշտ բժշկական նոր սարքավորումներով և բժշկական պարագաներով, ինչպես նաև ընդլայնել մատուցվող ծառայությունների տեսակները:

Քրեակատարողական հիմնարկներում հոգեբուժական օգնության կազմակերպումը

✓ քայլեր ձեռնարկել ՊՈԱԿ-ի բոլոր ստորաբաժանումներում հոգեբույժ մասնագետներով համալրելու և այդ ծառայությունից օգտվելու հնարավորությունն ապահովելու ուղղությամբ.

✓ ժամանակին և առանց անհարկի ձգձգումների կազմակերպել ազատությունից զրկված կանանց անհրաժեշտ հոգեբուժական ստացիոնար բժշկական օգնությունը.

✓ իրականացնել ազատությունից զրկված անձանց Քրեակատարողական հիմնարկ ընդունելիս նրանց հոգեկան առողջության վիճակի գնահատման և կանխարգելման, ինչպես նաև դրանց կապակցությամբ սքրինինգային հետազոտություններ.

✓ անհապաղ քայլեր ձեռնարկել «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի հոգեբուժական բաժանմունքում այլ բաժանմունքի պացիենտներ պահելու պրակտիկական դադարեցնելու ուղղությամբ.

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի հոգեբուժական բաժանմունքում նախատեսել բավարար հաստիքներ՝ գիշերային հերթապահությունը պատշաճ կազմակերպելու համար.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող ազատությունից զրկված անձանց ստացիոնար բուժումը կազմակերպել «Հոգեբուժական օգնության և սպասարկման մասին» ՀՀ օրենքի և ՀՀ առողջապահության նախարարի հրամաններով նախատեսված դրույթներին համապատասխան՝ ապահովելով անձի իրազեկված համաձայնություն տալու իրավունքը, ինչպես նաև ազատությունից զրկված անձանց ծանոթացնել իրենց՝ որպես պացիենտի իրավունքներին.

✓ ապահովել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց վերաբերյալ բժշկական գաղտնիքի պահպանումը.

✓ գործնականում ապահովել ֆիզիկական զսպման, մեկուսացման միջոցների և հանդարտեցման մեթոդների կիրառման կարգի վերաբերյալ օրենսդրության պահանջների կատարումը.

✓ հոգեբուժական բաժանմունքում նախատեսել զսպման միջոցների կիրառման համար նախատեսված հատուկ կահավորված առանձին սենյակ.

✓ բացառել օրենսդրությամբ չնախատեսված դեղերի կիրառումը՝ որպես դեղորայքային հանդարտեցման մեթոդ.

✓ ֆիզիկական զսպման կամ մեկուսացման միջոցների կամ հանդարտեցման մեթոդների կիրառման վերաբերյալ հաշվառումը կազմակերպելու նպատակով վարել հոգեբուժական ոլորտի օրենսդրությամբ նախատեսված համապատասխան մատյան.

✓ պատշաճ կազմակերպել զսպման մեթոդի կիրառման կամ կիրառումը դադարեցնելու մասին որոշման հիմնավորման արձանագրումը.

✓ պատշաճ բժշկական հսկողություն սահմանել այն պացիենտների նկատմամբ, որոնք ենթարկվել են զսպման՝ այդ մասին սահմանված կարգով արձանագրություններ կատարելով.

✓ հոգեկան առողջության խնդիր ունեցող ազատությունից զրկված անձանց մեկուսացումը կազմակերպել օրենքով սահմանված կարգով.

✓ բացառել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող ազատությունից զրկված անձանց նկատմամբ օրենքով չնախատեսված զսպման միջոցների կիրառումը, մասնավորապես՝ քրեակատարողական հիմնարկներում հատուկ միջոցները՝ որպես զսպման միջոց կիրառելու պրակտիկական.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող ազապությունից զրկված անձանց նկատմամբ սահմանափակումները կիրառել առանց լրացուցիչ զրկանքների.

✓ հոգեբուժական բաժանմունքը կահավորել կանչի կոճակներով՝ բժշկական օգնությունը և (կամ) անվտանգության ապահովումն արդյունավետ կազմակերպելու համար.

✓ բացառել ազապությունից զրկված անձանց բժշկական գաղտնիքը, այդ թվում՝ հոգեմետ դեղորայք ստացող ազապությունից զրկված անձանց տվյալները, քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի ներկայացուցիչներին հայտնի դառնալու հնարավորությունը.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող ազապությունից զրկված անձանց բուժումը սկսել վերջիններիս գրավոր համաձայնությամբ, իսկ դրա բացակայության դեպքում սկսել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված՝ անձին ոչ հոժարակամ հոսպիտալացման ենթարկելու ընթացակարգ.

✓ նախաձեռնել օրենսդրական փոփոխություններ՝ դատարանի կողմից ազապությունից զրկված անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառումը պատշաճ ապահովելու համար.

✓ կազմակերպել զսպման միջոցների կիրառման կարգի վերաբերյալ բժշկական անձնակազմի պարբերական վերապատրաստումներ.

✓ մշակել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց լաբորատոր-գործիքային հետազոտությունների իրականացման չափորոշիչներ և ուղեցույցներ.

✓ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող ազապությունից զրկված անձանց անհատական բուժման ծրագրերում դեղորայքային բուժման հետ զուգահեռ ներառել հոգեթերապևտիկ և հոգեոցիալական վերականգնման բաղադրիչները:

Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության տրամադրման կազմակերպումը

✓ անհրաժեշտ է ապահովել պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության շրջանակներում ազապությունից զրկված անձանց մոտ հեպատիտ B-ի ախտորոշման և բուժման գործընթացը:

Քրեակատարողական հիմնարկներում ատամնաբուժական օգնության կազմակերպում

✓ ազապությունից զրկված անձանց ատամնաբուժական օգնությունը պատշաճ կազմակերպելու համար անհրաժեշտ է «Դատապարտյալների հիվանդանոց»

ստորաբաժանման արամնաբույժական կաբինետը համալրել նոր արամնաբուժական արձողով, ռենտգեն սարքով և օրթոպանդոնոգրաֆով:

Ծանր հիվանդության հիմքով կալանքից կամ պատժից ազատելը

✓ անհապաղ հստակեցնել ծանր հիվանդության հիմքով պատժի կրումից (կալանավորված անձանց դեպքում՝ կալանքից) ազատելու հարցերով բժշկական հանձնաժողովի գործունեության կարգը՝ սահմանելով ընթացակարգային երաշխիքներ և գործերի քննարկման հստակ ժամկետներ:

Բժշկական գաղտնիքի ապահովումը և իրազեկված համաձայնության ստացումը Քրեակատարողական հիմնարկներում

✓ Քրեակատարողական հիմնարկներում «Մեթադոնային փոխարինող բուժման» ծրագրի շահառուների բուժումն ապահովել պարզաճ պայմաններում՝ պահպանելով նրանց բժշկական գաղտնիքը.

✓ ապահովել ազատությունից զրկված անձանց վերաբերյալ բժշկական գաղտնիքի պահպանման օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները.

✓ Քրեակատարողական հիմնարկներում բժշկական միջամտություններ իրականացնել միայն ազատությունից զրկված անձանց գրավոր իրազեկված համաձայնությունը ստանալու դեպքում.

✓ Քրեակատարողական հիմնարկներ ընդունվող ազատությունից զրկված անձանց տրամադրել առողջության պահպանման՝ ներառյալ բժշկական օգնության և սպասարկման իրավունքի, բժշկական օգնության և սպասարկման ծավալների ու դրա տրամադրման կարգի վերաբերյալ իրազեկման թերթիկ:

Խնամքի ապահովումը Քրեակատարողական հիմնարկներում

✓ վերանայել քրեակատարողական հիմնարկների բժշկական անձնակազմի հաստիքները, նախատեսելով լրացուցիչ հաստիքներ ազատությունից զրկված անձանց մասնագիտացված խնամքը պարզաճ կազմակերպելու համար.

✓ քրեակատարողական հիմնարկներն ապահովել ազատությունից զրկված անձանց խնամքը կազմակերպելու համար անհրաժեշտ բժշկական պարագաներով.

✓ քրեակատարողական հիմնարկների բաժանմունքների լոգարաններում և սանհանգույցներում ապահովել տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող անձանց համար հարմարեցված միջավայր.

✓ քրեակադրոհական հիմնարկներում տրամադրվող խնամքի ծավալների անբավարարության դեպքերում ազատությունից զրկված անձանց տեղափոխել առողջապահական մարմինների մասնագիտացված բուժական հիմնարկներ.

✓ իրականացնել քրեակադրոհական հիմնարկների բժշկական անձնակազմի պարբերական վերապատրաստումներ պացիենտների խնամքի կազմակերպման վերաբերյալ:

Նախնական բժշկական զննություն

✓ նախնական բժշկական զննությունը կազմակերպել դրա համար հատուկ հարմարեցված և բավարար պայմաններով, կահավորված վայրերում.

✓ ուղղորդվել բացառապես նախնական զննության իրականացման և արձանագրման օրենսդրական պահանջներով, հետևել ազատությունից զրկված անձանց բժշկական զննության արձանագրության ձևաթղթերի պատշաճ լրացման համար նախատեսված ուղեցույցների հրահանգներին՝ ապահովելով դրանց գործնական կիրառությունը.

✓ բացառել ազատությունից զրկված անձանց արտաքին բժշկական զննության ու խուզարկության համատեղումը.

✓ բժշկական զննություններն անցկացնել քրեակադրոհական կամ այլ ծառայողների լսողության և տեսողության սահմաններից դուրս՝ պահպանելով բժշկական գաղտնիքը.

✓ ազատությունից զրկված անձանց արտաքին բժշկական զննությունը կազմակերպել Քրեակադրոհական հիմնարկ մուտքի և ելքի ցանկացած դեպքում.

✓ խոշտանգման և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի հետ կապված բժշկական հետազոտությունների իրականացման, դրանց արձանագրման ձևաթղթերի ու վերջիններիս լրացման ձևի, վնասվածքների պատշաճ արձանագրման վերաբերյալ իրականացնել ՊՈԱԿ-ի բժշկական անձնակազմի պարբերական վերապատրաստումներ, ինչպես նաև սահմանել նախնական զննության կատարման նկատմամբ պատշաճ հսկողություն:

Բժշկական հսկողությունը սննդից կամ ջրից հրաժարված անձանց նկատմամբ

✓ ապահովել հացադուլ հայտարարած անձանց պատշաճ պահման պայմաններ, մասնավորապես՝ սանհանգույցներից և խմելու ջրից ազատորեն օգտվելու հնարավորություն.

✓ ապահովել հացադուլ հայտարարած անձանց պատշաճ բժշկական հսկողությունը.

✓ սննդից հրաժարված ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձի նկատմամբ սահմանել անհատական բժշկական, այդ թվում՝ անհրաժեշտության դեպքում նեղ մասնագիտական խորհրդատվություն և հսկողություն՝ վերջիններիս պարբերաբար իրազեկելով հացադուլի հետևանքով առողջությանը հասցվող բացասական հետևանքների մասին.

✓ բացառել սրացիոնար բուժման անհրաժեշտություն ունեցող սննդի ընդունումից հրաժարված անձանց «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկ կամ առողջապահական մարմինների բուժական հիմնարկ տեղափոխման ձգձգումները, կամ դրանց համար հացադուլը դադարեցնելու նախապայմանը դարձնելու անթույլատրելի պրակտիկան.

✓ բացառել սննդից հրաժարված ազատությունից զրկված դեղորայքային բուժումն առանց բժշկի պատճառաբանված եզրակացությամբ դադարեցնելը:

Բժշկասոցիալական փորձաքննության կազմակերպումը

Քրեակատարողական հիմնարկներում ազատությունից զրկված անձանց նկատմամբ հաշմանդամություն սահմանելու գործընթացը պատշաճ կազմակերպելու համար պետք է առանց ձգձգումների կազմակերպել դրանց ընթացքը՝ այդ կապակցությամբ ապահովելով բավարար իրազեկում:

4.2. Գերբնակեցում, խցերում անհավասար տեղաբաշխում

✓ պետությունը պետք է շարունակական քայլեր ձեռնարկի ազատությունից զրկված անձանց ներպետական և միջազգային չափանիշներին համահունչ անձնական տարածությամբ ապահովելու ուղղությամբ: Խնդիրը պետք է դիտարկել ինչպես ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձի՝ նվազագույն բնակելի տարածության (4 քառակուսի մետր), այնպես էլ մարդկային արժանապատվության հետ համատեղելի պայմաններով անձնական տարածության ապահովման տեսանկյունից,

✓ անհրաժեշտ է հրատապ քայլեր ձեռնարկել Քրեակատարողական հիմնարկում ռեժիմների աստիճանական փոփոխության ճկուն մեխանիզմ ներմուծելու ուղղությամբ՝ խիստ ռեժիմից դեպի մեղմը:

4.3. Հղի կամ իրենց մոտ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող կալանավորված անձանց և դատապարտյալների համար նախատեսված խցերի կամ կացարանների բացակայություն

✓ առանձնացնել և պատշաճ կահավորել խուց (կացարան) հղի և իրենց մոտ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող ազատությունից զրկված կանանց համար.

✓ նախատեսված խցերի և կացարանների սանհանգույցներն ու լոգարանները հարմարեցնել հղի կնոջ և մինչև երեք տարեկան երեխաների առանձնահատուկ պահանջներին, այն է՝ ապահովել տաք ջրով, զուգարանակոնքով կահավորված սանհանգույցով, լոգասենյակով և առաջին անհրաժեշտության այլ պարագաներով:

✓ մինչև երեք տարեկան երեխաների համար նախատեսել և կահավորել առանձնացված խաղահրապարակ և կանաչապատ զբոսաբակ:

✓ նախատեսել երեխաների զարգացման համար անհրաժեշտ խաղեր և պարագաներ, ինչպես նաև ծրագրեր:

✓ վերանայել օրենսդրական կարգավորումները՝ անազատության մեջ գտնվելու ընթացքում հղի կնոջ ու մինչև երեք տարեկան երեխայի ֆիզիկական և հոգեկան առողջ զարգացմանը նպաստող միջավայր ձևավորելու նպատակով:

4.4. Ազատությունից զրկված չծխող անձանց ծխողների հետ միևնույն խցում (կացարանում) պահելու հետ կապված խնդիրներ

✓ հաստատել և իրականացնել երկրորդային ծխով պայմանավորված վնասի վերաբերյալ ազատությունից զրկված անձանց իրազեկմանն ուղղված հստակ ծրագրեր:

✓ Քրեակարարողական ծառայության պետի 2015 թվականի ապրիլի 8-ի N 96-Լ, ինչպես նաև Արդարադատության նախարարի 2021 թվականի փետրվարի 15-ի N 47-Ն և Առողջապահության նախարարի 2021 թվականի փետրվարի 25-ի N 09-Ն համար եղ հրամանների առավել լիարժեք կիրառումն ապահովելու նպատակով ազատությունից զրկված չծխող անձանց ծխողների հետ միևնույն խցում (կացարանում) պահելու սահմանափակումների հարցը ներառել քրեակարարողական ծառայողների համար կազմակերպվող դասընթացներում:

✓ ազատությունից զրկված չծխող անձանց ծխողներից անջատ պահելու ընդհանուր կանոնից զատ նախաձեռնել օրենսդրական փոփոխություններ՝ նախատեսելով անձի առողջական վիճակով պայմանավորված բժշկական ցուցման հիման վրա ազատությունից զրկված չծխող անձանց ծխողներից անջատ պահելու ոչ թե հայեցողական, այլ պարտադիր պայման:

4.5. Ազատությունից զրկված օտարերկրացի անձանց իրավունքների ապահովման խնդիրներ

✓ Քրեակարարողական հիմնարկներում պահվող ազատությունից զրկված օտարերկրացի անձանց իրավունքների պաշտպանության համար ապահովել վերջիններիս և Քրեակարարողական հիմնարկի վարչակազմի ու բժշկական անձնակազմի միջև պատշաճ հաղորդակցվելու հնարավորությունը՝ Քրեակարարողական

հիմնարկներում թարգմանիչներ ներգրավելու, զրուցարաններ մշակելու, թարգմանչական հատուկ սարքեր ձեռք բերելու կամ քրեակադրոլական համակարգի աշխատակիցների համար համապատասխան օտար լեզուների ուսուցման դասընթացներ կազմակերպելու միջոցով.

✓ կազմակերպել հայերեն լեզվին չտիրապետող ազգությունից զրկված անձանց հետ հաղորդակցությունը բժշկական օգնության տրամադրման և սպասարկման ընթացքում՝ սահմանելով խիստ հսկողություն պատշաճ բժշկական օգնության ապահովման նկատմամբ.

✓ ազգությունից զրկված օտարերկրացի անձանց հասկանալի լեզվով պատշաճ իրազեկել իրենց իրավունքների ու պարտականությունների մասին՝ դրանք թարգմանելով առնվազն նաև իսպաներեն և արաբերեն.

✓ ապահովել ազգությունից զրկված օտարերկրացի անձանց նպատակային զբաղվածությունը՝ վերջիններիս ներգրավելով Քրեակադրոլական հիմնարկում կազմակերպվող մշակութային ու սպորտային ծրագրերում և հիմնարկներում իրականացվող համապատասխան աշխատանքներում:

4.6. Կարանտինային բաժանմունքների (խցերի) և պատժախցերի պահման պայմաններ

✓ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակադրոլական հիմնարկի կարանտինային բաժանմունքն օգտագործել ըստ նպատակային նշանակության՝ հաշվի առնելով նաև նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելման նպատակով Քրեակադրոլական հիմնարկ ընդունվող անձանց 14-օրյա մեկուսացման օրենսդրական պահանջը.

✓ կարանտինային խցերում և պատժախցերում, այդ թվում՝ դրանց սանհանգույցներում, իրականացնել վերանորոգման և մաքրման աշխատանքներ՝ այնպեղ պահվող անձանց համար ապահովելով պատշաճ պայմաններ.

✓ ապահովել կարանտինային խցերի և պատժախցերի, մշտական ջրամատակարարումը, բնական լուսավորությունը և օդափոխությունը.

✓ պատժախցերում պահվող անձանց անկողնային պարագաների պահման համար նախատեսել պատշաճ պայմաններ.

✓ պատժախցերի սանհանգույցները բնակելի տարածքից առանձնացնել ամբողջական պատով և կահավորել դռներով:

4.7. Պատշաճ սննդի ապահովում

✓ միջոցներ ձեռնարկել Քրեակադրոնոլոգիայի հիմնարկներում սնվող անձանց շրջանակը հստակեցնելուն ուղղված աշխատանքներն առավել ճշգրիտ կազմակերպելու ուղղությամբ՝ նվազագույնի հասցնելով թափվող սննդի քանակը.

✓ հսկողություն իրականացնել ազատությունից զրկված անձանց տրամադրվող ՀՀ կառավարության 2015 թվականի հոկտեմբերի 15-ի N 1182-Ն որոշման հավելված 1-ով սահմանված օրական նվազագույն չափաբաժինների պահպանման նկատմամբ:

4.8. Լոգանքի և լվացքի կազմակերպում

✓ Քրեակադրոնոլոգիայի հիմնարկների լոգարաններում իրականացնել մաքրման և վերանորոգման աշխատանքներ՝ ազատությունից զրկված անձանց համար ապահովելով լոգանքից օգտվելու պարզաճ և արժանապատիվ պայմաններ.

✓ ազատությունից զրկված անձանց ընդհանուր հիգիենայի պահպանման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ ՀՀ կառավարության 2006 թվականի օգոստոսի 3-ի N 1543-Ն որոշման մեջ կատարել փոփոխություն՝ ազատությունից զրկված անձանց համար նախատեսելով շաբաթական առնվազն 2 անգամ լոգանքի հնարավորություն.

✓ Քրեակադրոնոլոգիայի հիմնարկներում (լոգարաններում, խցերի սանհանգույցներում) տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող ազատությունից զրկված անձանց համար ապահովել հարմարեցված միջավայր.

✓ Քրեակադրոնոլոգիայի հիմնարկներում ապահովել պարզաճ և բավարար պայմաններ ազատությունից զրկված անձանց լվացքի կազմակերպման համար:

4.9. Հանգստի, ներառյալ՝ բացօթյա զբոսանքի կամ մարմնամարզությամբ զբաղվելու իրավունքի ապահովում

✓ Քրեակադրոնոլոգիայի հիմնարկների զբոսախցերը (զբոսաբակերը) կահավորել մարմնամարզությամբ զբաղվելու սարքավորումներով՝ ապահովելով ազատությունից զրկված անձանց մարմնամարզությամբ զբաղվելու իրավունքի պարզաճ իրացումը.

✓ ազատությունից զրկված անձանց բացօթյա զբոսանքի պարզաճ ապահովման նպատակով իրականացնել զբոսախցերի (զբոսաբակերի) վերանորոգման և պարբերական մաքրման աշխատանքներ.

✓ ապահովել երկարատև տեսակցությունների ընթացքում բացօթյա զբոսանքի իրավունքը՝ նախատեսելով դրա համար հարմարեցված և առանձնացված զբոսաբակեր.

✓ ապահովել միասնական օրենսդրական մոտեցում ազատությունից զրկված կանանց զբոսանքի տևողության հարցում, որը կանանց հնարավորություն կընձեռի,

անկախ կարգավիճակից, օգտվել ամենօրյա՝ երկու ժամից ոչ պակաս տևողությամբ զբոսանքի իրավունքից:

4.10. Կապն արտաքին աշխարհի հետ

✓ բացառել երկարատև տեսակցությունների սենյակների տրամադրման տարբերակված մոտեցումը.

✓ երկարատև տեսակցության եկած անձանց համար նախատեսել զբոսանքի հնարավորություն.

✓ ապահովել տեսակցության եկած անձանց առանձնանալու հնարավորությունը միաժամանակյա կարճատև տեսակցությունների կազմակերպման դեպքում.

✓ Քրեակատարողական հիմնարկներում նախատեսել տեսակցության եկած երեխաների համար առանձնացված մանկական սենյակ, իսկ առկա մանկական սենյակներում ապահովել պատշաճ պայմաններ և կահավորանք՝ դրանք համալրելով տարբեր տարիքային խմբերի երեխաների համար խաղալիքներով և պարագաներով

✓ քայլեր ձեռնարկել ազատությունից զրկված անձանց արտաքին աշխարհի հետ կապի պահպանման իրավունքի պատշաճ ապահովման ուղղությամբ՝ մշակելով նոր կորոնավիրուսային վարակի պայմաններում դրա իրացման արդյունավետ մեխանիզմներ.

✓ ՀՀ կառավարության 2006 թվականի օգոստոսի 3-ի N 1543-Ն որոշման հավելվածի 185.1-րդ կետում իրականացնել համապատասխան փոփոխություն՝ նախատեսելով տեսազանգի հնարավորությունից օգտվելու ողջամիտ հաճախականություն և տևողություն.

✓ ազատությունից զրկված անձանց տեսազանգերի ընթացքում բացառել քրեակատարողական ծառայողների ներկայությունը՝ առանց դրա անհրաժեշտության վերաբերյալ պատճառաբանված որոշման.

✓ ապահովել Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի «թեժ գծի» 116 հեռախոսահամարին զանգ կատարելու վերաբերյալ համապատասխան ուղեցույցների առկայությունը Քրեակատարողական հիմնարկների բոլոր տարածքային մասերի մոտ:

4.11. Ազատությունից զրկված անձանց կրթության իրավունքի ապահովում

✓ ապահովել ազատությունից զրկված անձանց կրթության իրավունքի պատշաճ իրացումը, մասնավորապես՝ Քրեակատարողական հիմնարկներում կազմակերպել տարբերակային և թիրախային կրթական ծրագրեր ու մասնագիտական դասընթացներ.

✓ շարունակաբար խթանել ազատությունից զրկված անձանց ներգրավվածությունը կրթական ծրագրերում՝ միաժամանակ ընդլայնելով դրանց բազմազանությունը.

✓ միջոցներ ձեռնարկել ազատությունից զրկված անչափահասների կրթության իրավունքի իրացումը պատշաճ ապահովելու, վերջիններիս համար պարբերական, համակարգված և նպատակաուղղված դասընթացներ ու միջոցառումներ (կրթական, մշակութային, սպորտային և այլն) կազմակերպելու ուղղությամբ:

4.12. Աշխատանք և զբաղվածություն

✓ բարձրացնել զբաղվածության մակարդակը՝ ազատությունից զրկված անձանց ներգրավելով տարբեր բնույթի նպատակային զբաղմունքներում (աշխատանք, կրթություն, սպորտ և այլն).

✓ ավելացնել ազատությունից զրկված անձանց ներգրավվածությունն ինչպես Քրեակադրոնոլոգական հիմնարկների կենցաղային սպասարկման, այնպես էլ հնարավոր այլ աշխատանքներում՝ հաշվի առնելով նրանց կարողությունների շրջանակը, մասնագիտությունը, սեռը, տարիքը և այլ նշանակություն ունեցող հանգամանքներ.

✓ պարբերաբար կազմակերպել ինչպես կրթական դասընթացներ, այնպես էլ մշակութային, սպորտային, տեղեկատվական և այլ միջոցառումներ, մշակել ազատությունից զրկված անձանց զբաղվածության ծրագրեր՝ խրախուսելով դրանց մասնակցությունը.

✓ Քրեակադրոնոլոգական հիմնարկներում ստեղծել սպորտային և այլ խմբակներ, շարունակական աշխատանք տանել տարաբնույթ միջոցառումներ կազմակերպելու ուղղությամբ.

✓ Քրեակադրոնոլոգական հիմնարկների գրադարանները համալրել ժամանակակից գրականությամբ, օրենսգրքերով և ամսագրերով.

✓ խրախուսել ազատությունից զրկված անձի՝ ստեղծագործ աշխատանքով զբաղվելու ցանկությունը, հնարավորինս աջակցել դրան՝ ստեղծելով անհրաժեշտ նախապայմաններ:

4.13. Ազատությունից զրկված անձանց հետ տարվող սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքների կազմակերպումը

✓ վերանայել Քրեակադրոնոլոգական հիմնարկում հոգեբանների հաստիքները՝ համապատասխանեցնելով այնտեղ պահվող ազատությունից զրկված անձանց լրակազմին, ինչպես նաև անհրաժեշտ հոգեբանական աջակցության ծավալին՝ նախապես գնահատելով մատուցվող ծառայությունների կարիքները.

✓ վերանայել ազատությունից զրկված անձանց անհատական քարտի լրացման ձևն ու բովանդակությունը՝ իրականացված հոգեբանական աշխատանքները պատշաճ արձանագրելով համապատասխան փաստաթղթերում.

✓ վերանայել ՍՀԻԱ բաժնի կողմից կիրառվող մասնագիտական մոտեցումները և կիրառել նոր արդյունավետ մեթոդներ.

✓ մշակել Քրեակադարողական հիմնարկներում հոգեբանական ծառայության աշխատանքների արդյունավետությունը բարձրացնելու համար մեթոդական ուղեցույցներ.

✓ ազատությունից զրկված անձի Քրեակադարողական հիմնարկ ընդունվելու առաջին իսկ օրից միջոցներ ձեռնարկել վերջինիս սոցիալ-հոգեբանական կարիքների գնահատման և անհատական ուղղման պլանի պատշաճ կազմման ուղղությամբ.

✓ պարբերաբար կազմակերպել Քրեակադարողական հիմնարկների ՍՀԻԱ բաժնի աշխատակիցների մասնագիտական վերապատրաստումներ և դասընթացներ՝ շեշտադրելով Քրեակադարողական ծառայության առանձնահատկությունները:

4.14. Քրեակատարողական հիմնարկներում քրեական ենթամշակույթի դեմ պայքարի հիմնական ուղղությունները

✓ բացառել ազատությունից զրկված անձանց ցանկացած ոչ իրավաչափ արտոնության տրամադրումը և տարբերակված մոտեցումը.

✓ պատշաճ ջանքեր գործադրել և ռեսուրսներ ներդնել վարչակազմի համալրվածության և հաստիքների բավարար քանակի, աշխատակիցների սոցիալական երաշխիքների ու աշխատանքային պատշաճ պայմանների ապահովման ու վերջիններիս մասնագիտական վերապատրաստումների կազմակերպման ուղղությամբ.

✓ խստորեն պահպանել ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածով սահմանված օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը.

✓ իրականացնել սոցիալական, հոգեբանական և իրավական շարունակական աշխատանքներ այն անձանց հետ, որոնք չեն առնչվում քրեական ենթամշակույթի հետ կամ «մերժում» են այն.

✓ քրեակադարողական օրենսդրությունում ներդնել հստակ չափանիշների հիման վրա ազատությունից զրկված անձանց մոտ ռիսկայնության և նրանց կողմից դրսևորված վարքագծի մշտական գնահատման կայուն մեխանիզմ.

✓ քրեակադարողական հիմնարկներում գոյություն ունեցող քրեական ենթամշակույթի դեմ պայքարի հարցում անհրաժեշտ է ցուցաբերել համակարգային և հեղուկական մոտեցում՝ քրեական ենթամշակույթի դերի և ազդեցության նվազեցմանն ուղղված միջոցներ ձեռնարկելով ինչպես գործնական, այնպես էլ օրենսդրական մակարդակում՝ համապատասխան զուգակցմամբ:

4.15. Տույժերը և խրախուսանքի միջոցները Քրեակատարողական հիմնարկներում

✓ վերանայել տույժերի և խրախուսանքի միջոցների համակարգը, ներդնել դրանց կիրառման ճկուն և արդյունավետ մեխանիզմ.

✓ իրականացնել ազատությունից զրկված անձանց վարքագծի պատշաճ գնահատում, դրական վարքագծի դրսևորման դեպքերում կիրառել խրախուսանքի միջոցներ՝ հաշվի առնելով Քրեակատարողական հիմնարկում առաջարկվող վերասոցիալականացման միջոցառումների շրջանակը.

✓ բացառել նույնանման դեպքերում կարգապահական տույժերի տարբերակված կիրառումը՝ ապահովելով տույժերի կիրառման միասնական քաղաքականություն.

✓ յուրաքանչյուր դեպքում կայացնել ազատությունից զրկված անձին պատժախուց տեղափոխելու պատճառաբանված որոշում՝ առանձին մատնանշելով անձին պատժախցում պահելու ժամանակահատվածի հիմնավորումը.

✓ անհրաժեշտ քայլեր ձեռնարկել «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու ուղղությամբ՝ բացառելով սեփական առողջությանը կամ կյանքին վրանգ սպառնացող գործողությունների դեպքում կարգապահական տույժերի կիրառումը:

4.16. Քրեակատարողական ծառայողների կողմից ֆիզիկական ուժ, հատուկ միջոցներ կամ զենք գործադրելուն առնչվող խնդիրներ

✓ մշակել ուժի, հատուկ միջոցների և զենքի կիրառության մանրակրկիտ ուղեցույցներ.

✓ պատշաճ պլանավորել ուժի, հատուկ միջոցների կամ զենքի գործադրման հնարավորություն ենթադրող բոլոր միջոցառումները, ներառյալ՝ նախատեսված խուզարկությունները.

✓ անվտանգության բաժնի և առհասարակ Քրեակատարողական հիմնարկի ղեկավարության կողմից մանրակրկիտ վերլուծության ենթարկել ուժի, հատուկ միջոցների կամ զենքի գործադրման յուրաքանչյուր դեպք.

✓ ուժի, հատուկ միջոցների կամ զենքի գործադրման յուրաքանչյուր դեպքից հետո դրան մասնակցող բոլոր ծառայողների և վերադասների կողմից կազմել հանգամանալից զեկուցագիր՝ դրա գործադրման օրինականության, կոնկրետ հանգամանքներում բացարձակ անհրաժեշտության և առկա վրանգին խստորեն համաչափության վերաբերյալ.

✓ պատշաճ արձանագրել ազատությունից զրկված անձանց և քրեակատարողական ծառայողների ստացած մարմնական վնասվածքները.

✓ ապահովել, որ նախատեսված խուզարկությունների մասնակցող քրեակատարողական ծառայողները կրեն տեսանելի անձնական նույնացման նշաններ և տարբերանշաններ, իսկ միջոցառումները՝ տեսագրվեն.

✓ մշակել էլեկտրահարող սարքերի կիրառման հստակ չափանիշներ և կազմակերպել քրեակատարողական ծառայողների պատշաճ վերապատրաստումներն այդ կապակցությամբ.

✓ քրեակատարողական ծառայողների համար կազմակերպել համապատասխան դասընթացներ՝ խոսքի միջոցով լարվածության թոթափման, ուժի, հատուկ միջոցների և զենքի գործադրման և դրանց մասին զեկուցելու թեմաներով:

4.17. Քրեակատարողական հիմնարկներում մահվան, ներառյալ՝ ինքնասպանության դեպքերի և ինքնավնասումների կանխարգելում

✓ Քրեակատարողական հիմնարկ ընդունվելիս ազատությունից զրկված բոլոր անձանց տրամադրել հոգեբանի անհատական խորհրդատվություն, որի արդյունքում հնարավոր կլինի ի հայտ բերել ինքնասպանության ռիսկայնություն ունեցող անձանց, նրանց տեղաբաշխել իրենց հոգեվիճակին և ֆիզիկական առանձնահատկություններին համապատասխան պայմաններ ունեցող խցերում կամ այլ վայրերում՝ իրականացնելով համապատասխան կանխարգելիչ աշխատանքներ.

✓ մշակել Քրեակատարողական հիմնարկներում հոգեբանական ծառայության աշխատանքների արդյունավետությունը բարձրացնելու համար մեթոդական ուղեցույցներ.

✓ ապահովել Քրեակատարողական հիմնարկում գտնվելու ընթացքում ազատությունից զրկված անձանց հոգեբուժական և հոգեբանական օգնության հասանելիությունը.

✓ նախատեսել ինքնավնասման, ինքնասպանության ռիսկի խմբին դասվող ազատությունից զրկված անձանց կյանքից զրկելու միջոցներին անհրաժեշտ ժամանակահատվածով հասանելիությունը սահմանափակելու օրենսդրական հնարավորություն (օրինակ՝ պարան, սավան, գոտի, կոշկաքուղեր, կապիչ, մալուխ, հոսանքալար և այլն).

✓ ազատությունից զրկված անձանց ինքնասպանության վտանգի նախանշանների մասին իրազեկելու նպատակով Քրեակատարողական հիմնարկների վարչակազմի և բժշկական անձնակազմի համար կազմակերպել համապատասխան դասընթացներ:

4.18. Տրանսպորտային հաղորդակցում

✓ նկատի ունենալով ազատությունից զրկված անձանց արտաքին աշխարհի հետ կապի իրավունքի պատշաճ իրացման անհրաժեշտությունը և դրա կապակցությամբ

պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ պետք է Քրեակարարողական հիմնարկների տրանսպորտային հասանելիության խնդրին տալ վերջնական լուծում՝ ազատությունից զրկված անձանց այցելուների համար ապահովելով մատչելի և կանոնավոր հասարակական տրանսպորտային երթուղիներ:

4.19. Քրեակատարողական համակարգի աշխատակիցների աշխատանքային պայմաններ

✓ վերանայել քրեակատարողական ծառայողների հաստիքների բաշխումն ըստ Քրեակատարողական հիմնարկների լրակազմի համամասնության.

✓ Քրեակատարողական հիմնարկներն ապահովել բավարար քանակի անձնակազմով.

✓ գործուն քայլեր ձեռնարկել թափուր հաստիքների համալրման ուղղությամբ.

✓ շարունակական քայլեր ձեռնարկել քրեակատարողական համակարգի աշխատակիցների սոցիալական երաշխիքների համակարգը, այդ թվում՝ աշխատավարձը բարելավելու ուղղությամբ.

✓ Քրեակատարողական հիմնարկների ծառայողների և բժշկական անձնակազմի համար ապահովել բավարար աշխատանքային պայմաններ, ներառյալ՝ բավարար պայմաններով աշխատասենյակներ, սննդի ընդունման պատշաճ պայմաններ, ինչպես նաև բավարար սանիտարահիգիենիկ պայմաններով սանհանգույցներ.

✓ շարունակել քրեակատարողական ծառայողների համար պարբերական վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպումը՝ ապահովելով դրանցում հնարավորինս մեծ թվով ծառայողների ներգրավվածությունը:

ԳԼՈՒԽ 5. ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ՊԱՀԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ԽՑԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

2021 թվականի ընթացքում չհայտարարված մշտադիտարկման այցեր են իրականացվել Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Աշտարակի և Ապարանի, Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Գյումրու և Մարալիկի, ինչպես նաև Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի Սևանի, Ճամբարակի և Վարդենիսի նստավայրեր: Մշտադիտարկումների շրջանակներում ուսումնասիրության առարկա են դարձել ազատությունից զրկված անձանց ժամանակավոր պահման խցերի սանիտարահիգիենիկ վիճակն ու պահման պայմանները:

Այցերի արդյունքում արձանագրված խնդիրները մանրամասն նկարագրված են Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի 2021 թվականի գործունեության վերաբերյալ տարեկան զեկույցի 5-րդ գլխում¹⁴, իսկ դրանց լուծման առաջարկները համառոտ ներկայացվում են ստորև.

- ✓ դատարանների խցերում իրականացնել անհրաժեշտ վերանորոգման և մաքրման աշխատանքներ.
- ✓ դատարանների նստավայրերի բոլոր խցերը կահավորել նստարաններով.
- ✓ դատարանների խցերում նախատեսել սննդի ընդունման համար անհրաժեշտ պայմաններ.
- ✓ դատարանների խցերն ապահովել հիգիենիկ պարագաներով.
- ✓ դատարանների խցերի սանհանգույցներն ամբողջական պատով առանձնացնել բնակելի տարածքից և կահավորել դռներով.
- ✓ դատարանների շենքերը, խցերը և դրանց սանհանգույցները հարմարեցնել տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող անձանց կարիքներին.
- ✓ օրենսդրությամբ պատշաճ և հստակ կարգավորել ազատությունից զրկված անձանց դատարանի խցերում տեղաբաշխելու, պահման բավարար պայմաններ, ներառյալ՝ պատշաճ սնունդ և բուժօգնություն ապահովելու, նրանց առողջության պահպանման, ինչպես նաև դատարանի շենքում վերջիններիս անվտանգությունն ապահովելու հարցերը:

¹⁴ Տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 260-265:

**ԳԼՈՒԽ 6. ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ
ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԱՅԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ. ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿՎԱԾ
ԱՆՁԱՆՑ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒՄԸ, ՈՒՂԵԿՑՈՒՄԸ ԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ¹⁵**

✓ ձեռնարկել շարունակական միջոցներ հատուկ տրանսպորտային միջոցների խցերում յուրաքանչյուր անձի համար առնվազն 0.8 քառակուսի մետր մակերեսի ապահովման պահանջի իրագործման ուղղությամբ.

✓ ներպետական օրենսդրությամբ ապահովել հատուկ տրանսպորտային միջոցներում խցերի մակերեսների, լուսավորության, օդափոխության և այլ չափանիշներ՝ ապահովելով դրանց գործնականում կիրառումը.

✓ նախատեսել տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող անձանց կարիքներին հարմարացված տրանսպորտային միջոցներ:

¹⁵ Սույն գլխում արձանագրված խնդիրները առավել մանրամասն տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 266-270:

ԳԼՈՒԽ 7. ՀՀ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆՆԵՐ ԵՎ ՁԵՐԲԱԿԱԿԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՊԱՀԵԼՈՒ ՎԱՅՐԵՐ

Մարդու իրավունքների պաշտպանի որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի գործունեության հիմնարար ուղղություններից է Ոստիկանության բաժիններում և ձերբակալված անձանց պահելու վայրերում ազատությունից զրկված անձանց իրավունքների պաշտպանությունը:

2021 թվականին իրականացված մշտադիտարկման այցերի արդյունքում վեր հանված խնդիրները մանրամասն նկարագրված են Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի 2021 թվականի գործունեության վերաբերյալ տարեկան զեկույցի 7-րդ գլխում¹⁶, իսկ դրանց լուծման առաջարկները համառոտ ներկայացվում են ստորև.

Նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելումը

✓ մշակել Ոստիկանության բաժիններում և ՁՊՎ-ներում նոր կորոնավիրուսային վարակի կանխարգելման և համաճարակի վարման գործողությունների նկատմամբ վերահսկողության մեխանիզմներ՝ ապահովելով ԲՎ ՀՀՀԿ-ի կողմից տրված մեթոդական ցուցումների կատարումը.

✓ Ոստիկանության բաժիններ և ՁՊՎ-ներ մուտք գործող անձանց նկատմամբ իրականացնել հակահամաճարակային պատշաճ հսկողություն.

✓ ՁՊՎ-ներում տեղադրել ձեռքերի ախտահանիչ միջոցներ:

Պահման պայմաններ

✓ ձեռնարկել միջոցներ ՁՊՎ-ներում անհրաժեշտ վերանորոգման աշխատանքներ կազմակերպելու ուղղությամբ.

✓ ՁՊՎ-ների խցերն ապահովել օդափոխության համակարգերով կամ պարուհանները բացելու միջոցով խուցն օդափոխելու հնարավորություն ընձեռել ազատությունից զրկված անձանց.

✓ միջոցներ ձեռնարկել ուսումնասիրված ՁՊՎ-ներում անհրաժեշտ վերանորոգման աշխատանքներ կազմակերպելու ուղղությամբ.

✓ ՁՊՎ-ների խցերն ապահովել արհեստական լուսավորության թուլացման համար էլեկտրական կարգավորիչներով.

✓ ՁՊՎ-ներում ապահովել պատշաճ օդափոխություն և ջերմային ռեժիմ.

✓ ՁՊՎ-ներում առանձնացնել լոգարանն ու սանհանգույցը.

¹⁶ Տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 271-296:

✓ ՁՊՎ-ների սանհանգույցները հարմարեցնել տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող անձանց կարիքներին.

✓ բացառել ՁՊՎ-ի սանհանգույցի և լոգախցիկի անմիջական դիտարկման հնարավորությունը՝ ապահովելով անձի մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը.

✓ ՁՊՎ-ներն ապահովել պատշաճ անձնական հիգիենայի պարագաներով (օճառ, զուգարանի թուղթ, կանացի հիգիենիկ պարագաներ).

✓ ՁՊՎ-ում ապահովել մշտական ջրի հասանելիությունն՝ անհրաժեշտության դեպքում տեղադրելով ջրի տարաներ.

✓ մշակել և հաստատել ՁՊՎ-ներում պատշաճ ախտահանման միասնական ձև՝ նախատեսելով նաև անկողնային պարագաների ախտահանման չափանիշներ, ինչը կբացառի վարակիչ հիվանդությունների տարածման հնարավորությունը.

✓ բացառել չլվացված սպիտակեղենի երկարատև պահումը ՁՊՎ-ներում.

✓ վերանայել ազատությունից զրկված մեկ անձին ՁՊՎ-ում մեկ օրվա սննդով ապահովելու համար հատկացվող գումարի չափը.

✓ ՁՊՎ-ներն ապահովել հանձնույցների ստուգման տեխնիկական հատուկ միջոցներով՝ բացառելով սնունդն անհարկի մասնատելը և փչացնելը.

✓ ՁՊՎ-ներում հանձնույցների ընդունումը կազմակերպել օրենքով սահմանված կարգով.

✓ ՁՊՎ-ների զբոսաբակերն ապահովել եղանակային անբարենպաստ պայմաններից պաշտպարելու համար բավարար չափի պատշաճ ծածկով.

✓ ապահովել տեղաշարժման խնդիրներ ունեցող անձանց անարգել հասանելիությունը զբոսաբակերին.

✓ ՁՊՎ-ների զբոսաբակերն ապահովել նստարաններով.

✓ ՁՊՎ-ները համալրել մարմնամարզությամբ զբաղվելու հնարավորություններով.

✓ ՁՊՎ-ների զբոսաբակերում իրականացնել անհրաժեշտ մաքրման աշխատանքներ:

Բժշկական օգնության տրամադրում և արձանագրում

✓ կազմակերպել ՁՊՎ մուտք գործած յուրաքանչյուր անձի բժշկական զննությունն անկախ նրա կողմից գանգատներ ներկայացնելու, զննության ենթարկվելու պահանջի կամ տեսանելի մարմնական վնասվածքների առկայության հանգամանքներից և դրա պատշաճ արձանագրումը.

✓ ՁՊՎ-ներում առանձնացնել բժշկական զննության և բժշկական օգնության համար նախատեսված վայրն այլ նպատակային նշանակություն ունեցող սենյակներից.

✓ ՁՊՎ-ների բուժզննության սենյակում ապահովել լվացարանով և մշտական հոսող ջրով.

✓ ազատությունից զրկված անձանց տրամադրել դեղորայք միայն բժշկական զննության և ցուցման պարագայում և այդ մասին արձանագրել համապատասխան մատյանում:

Մատյանների պատշաճ վարում

✓ իրականացնել ՁՊՎ ընդունվող բոլոր անձանց մուտքի և ելքի պատշաճ արձանագրում և փաստաթղթավորում.

✓ պատշաճ արձանագրել յուրաքանչյուր անձի բժշկական զննության իրականացման արձանագրությունը, այդ թվում՝ բժշկական զննության իրականացման ժամը.

✓ իրականացնել ազատությունից զրկված անձանց շարժի պատշաճ արձանագրում.

✓ մշակել Ոստիկանության ՁՊՎ-ներում խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի արձանագրման ձևաթղթեր և համապատասխան ուղեցույցներ.

✓ իրականացնել շտապ բժշկական օգնության ծառայության բժիշկների մասնագիտական վերապատրաստումներ՝ վնասվածքների պատշաճ արձանագրման վերաբերյալ:

Կապն արտաքին աշխարհի հետ

✓ ապահովել ազատությունից զրկված անձանց տեսակցությունների կազմակերպումն առանց ֆիզիկական շփման հնարավորությունը սահմանափակող ապակե միջնորմի.

✓ ՁՊՎ-ներում տեսակցությունների սենյակն առանձնացնել այլ նպատակային նշանակություն ունեցող սենյակներից.

✓ շարունակական հսկողություն իրականացնել ՁՊՎ-ների տաքսոֆոնի սարքինության և Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի «թեժ գծի» հեռախոսահամարին անվճար զանգելու հնարավորության ապահովման նկատմամբ.

✓ ՁՊՎ-ներում տաքսոֆոնն առանձնացնել տեսակցությունների համար նախատեսված սենյակից՝ ապահովելով ազատությունից զրկված անձանց՝ կոնֆիդենցիալ հեռախոսազրույց և տեսակցություն ունենալու հնարավորությունը:

ՁՊՎ ծառայողների աշխատանքային պայմաններ

✓ ՁՊՎ-ներում նախատեսել ծառայողների համար պատշաճ աշխատանքային պայմաններ, բարելավել նրանց սոցիալական երաշխիքների համակարգը, ներառյալ՝ աշխատավարձը:

**ԳԼՈՒԽ 8. ԽՈՇՏԱՆԳՄԱՆ, ԱՆՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՄ ՆՎԱՍՏԱՑՆՈՂ
ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԻ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԴԵՊՔԵՐԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԵՎ ԲԱՑԱՀԱՅՏՄԱՆ
ՆՊԱՏԱԿՈՎ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՏՈՐԱԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐՈՒՄ ՏԵՂԱԴՐՎԱԾ
ՏԵՍԱԶԱՅՆԱԳՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐ¹⁷**

Մարդու իրավունքների պաշտպանին՝ իր իրավասությունների սահմաններում սկսված քննարկման շրջանակում տեսագրություններն ու տեսաձայնագրությունները տրամադրելու անիրավաչափ սահմանափակումները կարող են խոչընդոտել ինչպես Մարդու իրավունքների պաշտպանի լիազորությունների պատշաճ իրականացմանը, այնպես էլ «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 5.1-րդ հոդվածով հետապնդվող՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության, խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի հնարավոր դեպքերի կանխարգելմանը և բացահայտմանը:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ դեպքերի կանխարգելման նպատակով քաղաքացի-ոստիկանության ծառայող շփման դեպքերի տեսաձայնագրումը չպետք է սահմանափակել միայն հարցաքննություններով և առաջին հերթին պետք է թիրախավորվի հնարավոր վատ վերաբերմունքի կանխարգելումը քաղաքացի-ոստիկանության ծառայող շփման սկզբնական փուլում:

Ոստիկանության ստորաբաժանումներում քաղաքացիների ցանկացած տեղաշարժ և շփում ոստիկանության ծառայողների հետ պետք է տեսաձայնագրվի: Միայն խիստ սակավաթիվ հարցաքննությունների տեսաձայնագրմամբ չի կարող ապահովվել խոշտանգումների կանխարգելման պետության պոզիտիվ պարտականության կատարումը:

Վատ վերաբերմունքի տարատեսակ դրսևորումների կանխարգելմանը չեն նպաստում նաև տեսաձայնագրությունների իրականացման համար անձի համաձայնությունը ստանալու պրակտիկան, որն ուղղակիորեն հակասում է օրենսդրական պահանջներին:

Հարկ է նաև նշել, որ Ոստիկանության ծառայողներն ունեն իրազեկման աշխատանքների և ճանաչողական դասընթացների անհրաժեշտություն:

¹⁷ Սույն գլխում արձանագրված խնդիրները առավել մանրամասն տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 297-308:

**ԳԼՈՒԽ 9. ԽՈՇՏԱՆԳՄԱՆ, ԱՆՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՄ ՆՎԱՍՏԱՑՆՈՂ
ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԻ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱՐԳԵԼՔԸ ԵՎ ԴՐԱ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ¹⁸**

Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի շրջանակներում Մարդու իրավունքների պաշտպանը մշտապես իրականացնում է երկրում խոշտանգումների բացարձակ արգելքի առնչությամբ ինչպես օրենսդրական, այնպես էլ գործնական իրավիճակի ուսումնասիրություն:

- ՀՀ քրեական օրենսգրքում 309.1-րդ հոդվածը ներառված է պետական ծառայության դեմ ուղղված հանցագործությունների գլխում, որտեղ հանցագործությունների մեծ մասին բնորոշ է հատուկ սուբյեկտը՝ պաշտոնատար անձը: Մինչդեռ, ազատությունից զրկված անձինք կարող են ենթարկվել խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի այլ դրսևորումների նաև ներպետական օրենսդրության իմաստով պաշտոնատար անձ չհանդիսացող անձի կողմից, ինչը միջազգային չափանիշների տեսանկյունից նույնպես հանդիսանում է խոշտանգում կամ վատ վերաբերմունք: Նման դեպքերում արարքը խոշտանգման փոխարեն կորակվի որպես մարդու կյանքի կամ առողջության դեմ ուղղված հանցագործություն, ինչը, սակայն, չի բխում խոշտանգման բացարձակ արգելքից:

- Հայաստանի դեմ մի շարք գործերով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կայացրած վճիռների, ինչպես նաև խոշտանգման դեպքերի քննության վիճակագրական տվյալների հաշվառմամբ՝ պետք է իրականացնել ինչպես ընդհանուր բնույթի, այնպես էլ յուրաքանչյուր գործով անհրաժեշտ միջոցներ խոշտանգման դեպքերի կապակցությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնելու համար՝ ցուցաբերելով պատշաճ ջանասիրություն և հաշվի առնելով արդյունավետ քննության միջազգային չափանիշները:

- Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից բազմիցս արձանագրվել է, որ մեր երկրում շարունակում է տարածված մնալ քրեադատավարական կարգավիճակ չունեցող անձանց Ոստիկանության ստորաբաժանումներ բերելու կամ «հրավիրելու» արատավոր պրակտիկան: Արդյունքում, հիշյալ անձինք փաստացի զրկվում են ազատությունից, սակայն կարգավիճակ չունենալու պատճառով չեն օժտվում ազատությունից զրկմամբ պայմանավորված անհրաժեշտ իրավունքներով և երաշխիքներով: Ակնհայտ է, որ օրենսդրական երաշխիքների և հստակ դատավարական կարգավիճակի բացակայության պայմաններում անձի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի և վերջինիս խոցելիությունն ու

¹⁸ Սույն գլխում արձանագրված խնդիրները առավել մանրամասն տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 309-322:

իրավունքների չապահովման ռիսկն ավելի մեծ է հենց այդ սկզբնական փուլում: Միայն քրեադատավարական իմաստով կարգավիճակ ունեցող անձանց հարցաքննությունների տեսաձայնագրմամբ սահմանափակվելը չի կարող լիարժեք լուծել խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ դրսևորումների կանխարգելման խնդիրը: Ուստի, այս առումով առանցքային Ոստիկանության ծառայող-քաղաքացի առաջին իսկ շփման փուլում հնարավոր վատ վերաբերմունքի կանխարգելումը:

- Կարևոր է նաև պետական իրավասու մարմինների համար խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ դրսևորումների վերաբերյալ անհրաժեշտ դասընթացների իրականացումը, ինչը թույլ կտա բարձրացնել պետության ներկայացուցիչների՝ ոլորտի մասին իրազեկվածության մակարդակը: Սա կարևոր երաշխիք է ինչպես խոշտանգումների կանխարգելման, այնպես էլ արդյունավետ քննության իրականացման տեսանկյունից:

- Ներպետական օրենսդրությամբ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը, ի տարբերության խոշտանգման, քրեականացված չեն: Որոշ դեպքերում դրա առանձին դրսևորումներ կարող են պարունակել անձի դեմ ուղղված հանցագործությունների հատկանիշներ: Խնդիրն առավել բարդ է այն դեպքում, երբ անմարդկային վերաբերմունքի դրսևորումը չի պարունակում քրեորեն պատժելի որևէ արարքի հատկանիշներ, օրինակ՝ ազատությունից զրկված անձին տևական ժամանակ ցուցված և խիստ անհրաժեշտ դեղորայքը չի տրամադրվել՝ դրա բացակայության պատճառաբանությամբ:

- Խոշտանգումը, անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքը միմյանցից տարանջատելու որևէ սկզբունք, չափանիշ կամ ուղենիշ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված չէ:

- Խոշտանգման բացարձակ արգելքի տեսանկյունից անթույլատրելի է խոշտանգում կատարած անձանց քրեական պատասխանատվությունից ազատելը վաղեմության ժամկետն անցնելու, համաներման կամ ներման հետևանքով:

- Ենթադրյալ խոշտանգման զոհերի կամ խոշտանգումից տուժած անձանց նկատմամբ վերականգնողական համակարգված միջոցառումներ չեն իրականացվում: Առկա կենտրոնը չի ֆինանսավորվում պետության կողմից, այնինչ, խոշտանգումից տուժած անձանց փոխհատուցման ինստիտուտի ներդրումը ներպետական օրենսդրությունում ենթադրում է պետության միջոցների հաշվին դրա մշտական ապահովում:

Պետությունը պետք է հստակ քայլեր ձեռնարկի խոշտանգման դեպքերին համապատասխան արձագանքելու, արդյունավետ քննության արդյունքում մեղավորներին պատասխանատվության ենթարկելու, ինչպես նաև երկրում խոշտանգումները կանխարգելելու ուղղությամբ:

ԳԼՈՒԽ 10. ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ¹⁹

Պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու համակարգը

✓ իրականացնել օրենսդրական փոփոխություններ՝ նախատեսելով պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցը յուրաքանչյուր դեպքում, ներառյալ՝ երկու բացասական զեկույցների պայմաններում, դատարանի կողմից քննարկելու պահանջ.

✓ բացառել բոլոր, այդ թվում՝ ազատազրկման դատապարտված անձանց համար, պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցի քննարկման և վերանայման համար տարբերակված նախապայմանների և չափանիշների սահմանումը.

✓ սահմանել դատարանի կողմից դատապարտյալի՝ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ հարցի քննարկման և մերժման դեպքում նոր քննարկման համար հավասար ժամկետներ.

✓ նախատեսել համապատասխան օրենսդրական և գործնական լուծումներ, որոնք կապահովեն Քրեակատարողական և Պրոբացիայի ծառայությունների կողմից պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու և անձի նկատմամբ նշանակված պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերի առանձին և ինքնուրույն քննարկումը.

✓ Քրեակատարողական ծառայության կողմից պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու վերաբերյալ զեկույցի կազմման բալային համակարգում բացառել Քրեակատարողական հիմնարկներում անհրաժեշտ պայմանների կամ հնարավորությունների բացակայությունը (օրինակ՝ աշխատանք, վերասոցիալականացման ծրագրեր և այլն) ի վնաս ազատությունից զրկված անձի կիրառումը.

✓ Քրեակատարողական ծառայության կողմից պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու վերաբերյալ զեկույցի կազմման բալային համակարգում բացառել տարիքի հիմքով անհիմն տարբերակված մոտեցումը.

✓ գործնականում ապահովել դատապարտյալի բնութագրում միայն պատժի նշանակումից հետո անձի վարքագծի վերաբերյալ տեղեկությունների ներառումը:

¹⁹ Սույն գլխում արձանագրված օրենսդրական խնդիրները առավել մանրամասն տե՛ս <https://www.ombuds.am/images/files/8636c95ac7349cbe5d51ff372cbcd8cc.pdf> կայքէջում՝ 23.02.2022թ.-ի դրությամբ, էջեր 323-358:

ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական ծառայության կենտրոնական մարմնում գործող տեղաբաշխման հանձնաժողովի գործունեության հետ կապված խնդիրներ

✓ գործնականում ապահովել Տեղաբաշխման հանձնաժողովի որոշումների պարճառաբանվածությունը, մասնավորապես՝ ուղղիչ հիմնարկը որոշելու կամ անձին այլ ուղղիչ հիմնարկ տեղափոխելու հարցի վերաբերյալ Տեղաբաշխման հանձնաժողովի որոշումների բովանդակությունը պետք է արտացոլի անձի՝ մերձավոր ազգականների հետ կապի իրավունքի առաջնահերթության քննարկման արդյունքները.

✓ գործնականում ապահովել Քրեակատարողական օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 2-րդ մասի միասնական կիրառությունը.

✓ ամրագրել չափանիշներ, որոնք հիմք կծառայեն պատիժը կրելու նպատակով ուղղիչ հիմնարկը որոշելու համար՝ հնարավորինս բավարարելով անձի պահանջմունքներն ու ապահովելով պատժի կատարման անհատականացումը.

✓ բացառել Տեղաբաշխման հանձնաժողովի որոշումների դատական բողոքարկման անուղղակի խոչընդոտները.

✓ օրենսդրությամբ սահմանել Տեղաբաշխման հանձնաժողովի որոշումները կասեցնելու, ինչպես նաև արդեն իսկ կասեցված որոշումները վերանայելու հստակ ժամկետներ:

Կալանավորված անձանց և դատապարտյալների՝ որպես բացասական հակում ունեցող հաշվառման վերցնելուն և հաշվառումից հանելուն առնչվող խնդիրներ

✓ վերանայել Քրեակատարողական հիմնարկների պետերի որոշմամբ կալանավորված անձին և դատապարտյալին որպես բացասական հակում ունեցողի հաշվառման վերցնելու և հաշվառումից հանելու կարգը.

✓ տալ «բացասական հակում» հասկացության սահմանումը, ինչպես նաև քննարկման առարկա դարձնել որոշակի տեսակի հակումները (ագրեսիվության և կոնֆլիկտայնության) բացասական հակումների շարքին դասելու հիմնավորվածությունը՝ հաշվի առնելով անձի անհատական ռիսկայնության գործոնը.

✓ քննարկման առարկա դարձնել թմրամոլության կամ ալկոհոլամոլության հակում ունեցող կալանավորված անձանց և դատապարտյալների նկատմամբ բացասական հակումներ սահմանելիս և հանելիս անձի՝ բուժում ստանալուն, դրա արդյունավետությանը և բուժման դրական ընթացքին որոշիչ նշանակություն տալու հարցը:

Տևականորեն արձանագրված օրենսդրական խնդիրներ, որոնք լուծում չեն ստացել

✓ օրենսդրությամբ նախատեսել մինչև 24 ժամ անձին ժամանակավոր մեկուսացնելու վերաբերյալ իրար հաջորդող որոշումներ կայացնելու, ինչպես նաև ժամանակավոր մեկուսացված անձին պատժախցում պահելու արգելք.

✓ օրենսդրական մակարդում հստակ ամրագրել ազատությունից զրկված անձանց մեկուսի պահելու հիմքում դրվող հանգամանքները, դրա առավելագույն տևողությունը, մենախցում պահելու պայմանները, ինչպես նաև մեկուսի պահելուն նպաստող հանգամանքների վերացման ուղղությամբ Քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի պարտականությունները.

✓ ապահովել մեկուսի պահվող ազատությունից զրկված անձանց մարդկային անհրաժեշտ շփումը, ինչպես նաև սոցիալ-հոգեբանական աշխատանքների պարբերական և համակարգված կազմակերպումը.

✓ օրենսդրությամբ նախատեսել պատժի կատարման, ինչպես նաև անձին որպես խափանման միջոց կալանքի տակ պահելու ընթացքում Քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի կամ իրավասու այլ մարմինների գործողությունների, անգործության կամ նրանց կողմից ընդունված ակտի դատական բողոքարկման ընթացակարգերի հատուկ կարգավորումներ, ազատությունից զրկված անձի իրավունքների խախտման փաստի արձանագրման հնարավորություն, բողոքարկման ժամկետներ, դատարանի կողմից հարցի քննարկման ողջամիտ ժամկետներ, կայացվող դատական ակտի տեսակը, դրանով պայմանավորված՝ ակտի ուժի մեջ մտնելու ժամկետ, ինչպես նաև վերաքննության և վճռաբեկության կարգով դրանց բողոքարկման իրավական կարգավորումներ: